

ТҮЙТКІЛ

КӨМІР ҚЫМБАТ

Жыл сайын Көкшетау жұртшылығы қыркүйек айы туысымен қарбалас кейіпке енеді. Жалпақ жұрттың ең басты проблемасының бірі – қыстық отын-көмірін қамдау.

Алдымен, отын жайын айтайық. Облыс орталығының тұрғындары қыстық отынын көбіне қаланың Уәлиханов көшесі бойында самсап тұрған кәсіпкерлерден сатып алады. Кәсіпкер деп қомпайтқанымызбен, атынан ат үркетін кәсіпкер де емес. Негізінен Зеренді ауданына қарасты Ақан, Баратай ауылдарының отын сатуды нәпақа қылып жүрген азаматтары.

жылы осы көмірді қыстың басында 9 мың тенгеге, көктем туа 10 мың тенгеден алған болатынбыз. Сонын өзін қымбат деп едік. Қазір бірден түп-тура елу пайызға қымбаттап отыр.

Отын сияқты бұл да жағуыңызға байланысты. Үйіңіздің үлкен-кішілігіне орай. Бірақ солтүстіктің қысы табандатқан жеті айға созылатындығын, ақпанда атан ақырып, қантарда ат қантарылатынын есептейтін болсақ, бір қысқа бері қойғанда 10-12 тонна көмір қажет. Оның ақшаға шаққанда қанша болатынын атасы мен әжесінің зейнетақысын күнде есептеп отыратын бірінші сыныптың оқушысы да шығара алады.

Әншейінде жұрт күлі көп, жануы нашар деп мұрындарын шүйретін, өткен қыста 6-7 мың теңгенің төңірегінде ғана болған Майкөбенің көмірі биыл тоннасы 11200 теңге болып отыр.

Көмір сататын базар көп. Бірақ өзара уағдаласып алғандай-ақ бәрі бір мезгілде көмір бағасын көтеріп тастады. Өткен жылдан қалған, жаз бойы тау-теңіз болып үйіліп жатқан, ақ жауындар қасиетін кеміткен, күн жеген, жел тоздырған ескі көмір де халықтың дүрмегінің

арқасында өтіп жатыр. Білетіндердің айтуына қарағанда, көмір сататындар оны жана көмірге араластырып саталы екен. Қалай болғанда да, ақшаға келген дүние ғой. Ол үшін кәсіпкерлерді кінәлау да қиын.

— Көке, мұныыз не? — деп сұрадым мен көмір сатып тұрған қаба сақалдыдан.

— Қазақтың бір ет, бір майды араластырып жегені сияқты жана мен ескі араласқан соң жана береді, — делі гүлбан қара.

Қыста көмір жақпағанда, сирағынды жағасың ба? Жыртық қалтанның түбін қағып, көмірді алдың екен, енді оны жеткізу мұн. Жекеменшік машинамен көмір таситындар соңғы тәулікте бағасын өсіріп жіберді. Себебі, бензиннің қымбаттауы.

Байқал БАЙӘДІЛОВ,
Ақмола облысы

Дәл қазір оларда 3,5-4 текше метр шамасындағы кесілген қайың ағашы 45-50 мың теңге тұрады. Жарылғаны одан да қымбат. Бірақ, білетіндердің айтуына қарағанда, машина қорабына жарылған ағаш аз сияды. Сырттай қарағанда пілдің жонындай болып дөңкілп жатқанымен, жарылмаған дөңбектен аз сыймақ.

Әр үйге жұмсалатын отын көлемі жылытатын жердің аумағына байланысты. Бір машина, тіпті екі машина алатындар да бар. Мұны бір деп қойыңыз.

Қыркүйек айының басында биыл көмір қымбаттайды екен деген ақпанның аязындай бет қаратпайтын суық сөз кедей-кепшестің жел кеулеп тұрған өне бойын тітірентіп, ел ішін кезіп кеткен. Шын болып шықты. Бүгін, яғни қыркүйек айының 13-і күні облыс орталығында жақсы жанатын, күлі аз Шұбаркөл көмірінің тоннасы 15 мың теңгеге көтерілді. Осы арада қымбатшылықтың қарқыны қандай леппен өсті дейтін болсаңыз, салыстырушы үшін айта кетуге болады. Өткен

2

БАРДЫ
ҰҚСАТА
АЛМАУ

«ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ
ЖЕТІСТІКKE
ЖЕТЕЛЕЙДІ»

ОТАНСҮЙГІШТІКKE
ТӘРБИЕЛЕУ –
БАСТЫ МІНДЕТ

7

QAZAQ
ARBASY

8

on the web
JASQAZAQ.KZ

БИРЖАМЕТР

МҰНАЙ (brent)
56,20

DOLLAR
341,61

EURO
410,27

АЛТЫН (ун.)
1300,90

ЕУРАЗИЯ ЖҮРЕГІНДЕ

КҮЗДІК САТЫЛЫМ

«Күздік сатылым» науқанының екінші толқыны аясында 22 қыркүйекке дейін таңдаулы халықаралық бағыттарда төменгі тарифтерімізді 40%-ға дейін жеңілдікпен сатып алыңыз.

Науқан бойынша сатылатын әуебилеттер саны шектеулі.

* саяхат кезеңі - 2017 жылдың 16 қазаны мен 15 желтоқсаны аралығы.

airastana.com

air astana

Алдаспанның
жарқылы

(Толығырақ 6-7 беттерде)

ҮКІМЕТ

Бұл аптадағы үкімет отырысында Премьер-Министр Бақытжан Сағынтаев министрліктерге «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасына қатысты бес тапсырма берді. Ол кейбір жұмыстар бойынша екі аптаның ішінде есеп беру керектігін атап айтты.

Үкімет басшысы ең әуелі жаңа технологияны игеру мақсатында «Алатау» инновациялық технологиялық паркі мен халықаралық ІТ технопаркіне қаржының қаншалықты тиімді болғанын сараптауды жүктеді. Б.Сағынтаев «Елбасы берген ең маңызды тапсырмалардың бірі – адам капиталын дамыту. Біз қазіргі таңдағы білім беру жүйесін қайта қарап, үздіксіз білім алуға көшуіміз қажет. Осы орайда мен білім және ғылым министрлігіне аталған мәселені қарастырып, екі аптаның ішінде нақты ұсыныстарды енгізуді тапсырамын. Білім және ғылым министрлігі, ақпарат және коммуникациялар министрлігі, инвестициялар және даму министрліктеріне ғылыми-зерттеу институттары, «Алатау» инновациялық технологиялық

БЕС НАҚТЫ ТАПСЫРМА

паркі, «Назарбаев Университеті» сияқты инновациялық кластерде біліктілік орталықтарын құру

бойынша нақты ұсыныстарды енгізуге екі апта уақыт беремін. Мемлекет басшысы барлық азаматтардың цифрландыру процесінің маңыздылығын нақты түсіну қажеттігін атап өтті. Сондықтан ақпарат және коммуникация министрлігіне мемлекеттік мекемелермен бірігіп, тиісті пиар-стратегияны құруға тапсырма беремін», – деп. Сондай-ақ үкімет басшысы Астана, Алматы, Ақтөбе, Шымкент қалаларындағы жаңа технологияға негізделген ақылды қала жобасын облыс орталықтарында жетілдіруді міндеттеді. Б.Сағынтаев ақпарат және коммуникациялар министрлігіне Ресей және Беларусьпен бірігіп жұмыс істеу барысында цифрландыруға қатысты ұсыныс әзірлеу керектігін айтты. Бұл 1 қазанға дейін дайын болуы тиіс. Естеріңізге сала кетсек, бұдан бір апта бұрын мемлекет басшысының қатысуымен цифрландыру мәселесіне қатысты кең көлемде

мәжіліс өткен. Оған үкімет мүшелері мен депутаттар және осы салаға қатысты ұлттық компания өкілдері мен шетелдік қонақтар қатысқан. Сол жиында Президент Н.Назарбаев цифрландыру мәселесінің маңыздылығын түсіндірді. Елбасы «Цифрландыру – бұл нысана емес, бұл біздің ғаламдық бәсекелестіктегі абсолютті артықшылығымызға жету құралы екенін бәрінің түсінгенін қалаймын. Онсыз өзін сыйлайтын ел жақсы өмір сүре алмайды. Бәсекелестік болмаса – артта қалып, алда келе жатқан мемлекеттердің шаң-тозанын жұтып жүреміз. Пайданың күрт өсуіне, өнімділік және капиталдандыруға қол жеткізу – міне, мәселе. Цифрлық экономика осыны береді», – деп. Сонымен қатар мемлекет басшысы цифрландыру мәселесіне қатысты бірнеше нақты тапсырма берген болатын.

Бейбіт ТОҚТАРБАЙ,
Астана

АПТАНЫҢ АЙТАРЫ

40,6

млрд теңге. 8 айдың қорытындысы бойынша өңірлер бюджеттен бөлінген ақшаны игере алмаған

49

млн теңге. Батыс Қазақстан облысында әлеуметтік нысандарға бөлінген қаржы қолды болды

30

мың. Елімізде жыл сайын осынша бала күменді діни ұйымдарда білім алады

– Тамара Босымбекқызы, осы аптада Парламент Мәжілісінің вице-спикері Владимир Божко жастардың қалаға ағыла беруіне шектеу қою керек деген еді. Осыған қатысты Сіз не айтасыз?

Сауалы

Аптаның

Жауабы

Тамара ДҮЙСЕНОВА,
еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрі:

– Біріншіден, кез келген отандасымыз Конституцияға сәйкес, еліміздің қай жеріне көшіп барамын десе де, жұмыс істеуіне де, білім алуына да құқығы бар. Мен енді ол кісінің (В.Божко – ред.) айтқанына қатысты пікір айта алмаймын. Бәлкім, басқа мағынада айтылған болуы керек. Біз қазір ауыл жастарын оқуға тартып, қай жерде жұмыс күші керек болса, жұмысқа тарту мәселесін қарастырып жатырмыз.

7 сөз

Киіктерді атқан браконьерлер 75 млн теңге төледі

Аптаның айшығы

БАРДЫ ҰҚСАТА АЛМАУ

Денсаулық сақтау министрлігі	20,3 МЛРД ТЕҢГЕ
Мәдениет және спорт министрлігі	9,3 МЛРД ТЕҢГЕ
Ішкі істер министрлігі	9,3 МЛРД ТЕҢГЕ
Қорғаныс министрлігі	7,9 МЛРД ТЕҢГЕ
Ауыл шаруашылығы министрлігі	6,5 МЛРД ТЕҢГЕ
Білім және ғылым министрлігі	6,4 МЛРД ТЕҢГЕ
Ұлттық қауіпсіздік комитеті	10,6 МЛРД ТЕҢГЕ

Дереккөзі: Қаржы министрлігі (8 айдың қорытындысы бойынша игерілмеген қаржы)

Құрық

Жегіқұрт түскен жерін ойып жеп, көміріп тастайды. Жемқорлық та сол сияқты. Бұл дертке қарсы күрес елімізде жүргізіліп келеді.

Дегенмен бірі ұсталса, екіншісінің құлағы қылтып жатады. Осы аптада бір емес, екі атқамінердің қолына кісен салынып, темір торға тоғытылды. «Қазақавтожол» Қарағанды облыстық бөлімшесінің директоры Г.Мұқанов пен оның орынбасары Е.Отаров 17 млн теңге пара алғаны үшін ұсталды.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл ұлттық бюросының баспасөз қызметі хабарлағандай, күдіктілер «Ақжол ДС» ЖШС өкілдері М.Ыбышев пен Б.Жаппаровтан пара алып жатқан жерінде құрықталған. Олар ақшаны Қызылорда-Қарағанды-Павлодар автожолын жөндеу бойынша орындалған жұмыс актісіне қол қою үшін беріпті. Күдіктілер Қарағанды Ішкі істер департаментінің уақытша ұстау изоляторына қамалған. 16 қыркүйекте күдіктілердің барлығы сот санкциясымен қамауға алынды. Бүгінде тергеу жұмысы жалғасуда.

Жең ұшынан жалғасқан тағы бір жемқорлық туралы оқиға еліміздің оңтүстік өңірінде болған. Оңтүстік Қазақстан облысында әлеуметтік

бағдарламалар және жұмыспен қамтуды үйлестіру басқармасы басшысының орынбасары Сәжан Полатов пара үстінде құрықталды. Осы ұйымның аудандық бөлім басшылары М.Қарақұлов пен А.Махатай да қамауға алынған. Бұл туралы ұлттық бюросың баспасөз қызметі хабарлап отыр.

Күдіктілер бопсалау арқылы мемлекеттік сатып алуға қатысты келісімшарт жасасқандары үшін заңды тұлғалардан пара алып отырған. Келісімшарттар «2017-2021 жылдарға арналған жаппай кәсіпкерлік пен

ПАРАҚОР ЖАЗАДАН ҚҰТЫЛМАЙДЫ

«Бір белдеу, бір жол»

19 қыркүйекте Қытайдың Дұңхуан қаласында «Бір белдеу, бір жол» атауымен БАҚ ынтымақтастығы форумы өз жұмысын бастады. Үш күнге созылатын форумға сандық экономика, ақыл-ой өндірісі, мәдени-туристік индустрия және өзге де тақырыптар арқау болмақ. Биыл төртінші рет өткізіліп отырған басқосуды ұйымдастырушы – қытай еліндегі жетекші басылымның бірі саналатын «Жэнмин Жибао» газеті. Медиа жиынға 127 елден келген 300-ден астам БАҚ өкілдері, саяси қайраткерлер, кәсіпкерлер мен сарапшылар қатысуда. Біздің елімізден барған делегация ішінде «Жас қазақ» газетінің өкілі де бар.

санын көбейтуге ұмтылады. Біз бұдан былай да ақпарат серіктестігі мен өзара тиімді ақпарат платформаларын құруға, бірлескен репортаж немесе өзге де медиаөнімді дайындап, таратуға мүдделіміз. Ал біздің БАҚ-қа арналған дәстүрлі жиынымыз жаңа идеялар табуға және ынтымақтастықты дамытуға септеседі» деп.

Еске түсірсек, 2013 жылы ҚХР төрағасы Си Зинпин Жібек жолының Экономикалық белдеуі бастамасын көтеріп, оны Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев қолдаған болатын. Халық өкілдерінің Бүкілқытай жиыны тұрақты комитеті төрағасының орынбасары Чжан Пиннің айтуынша, бұл бастама қатысушы елдердің экономикалық және технологиялық дамуына ғана емес, әлемдік қақтығыстарды шешуге ықпал етуге бағытталды.

«Көп мемлекет қолдаған бұл маңызды жоба адамзаттың бүгінгі мүддесіне сай. Бұл тек

АДАМЗАТТЫҢ МҮДДЕСІНЕ САЙ ЖОБА

Форумның ашылу рәсімінде сөз сөйлеген «Жэнмин Жибао» газетінің басшысы Ян Чжоу «Бұқаралық ақпарат құралдары көптеген маңызды саланы қамтитын кең ауқымды «Бір белдеу, бір жол» жобасына зор ықпалын тигізуде. Сондықтан «Жэнмин Жибао» газеті өз тарапынан медиа достардың

Қытайдың ғана жоспары емес, сонымен бірге халықаралық қауымдастықты өркендетуге ықпал ететін жоспар», – деп атап көрсетті Пин мырза. Осы орайда аймақтар мен әлем елдері арасында өзара түсіністік пен мәдени байланыс орнатуда БАҚ ерекше рөл атқарады.

Бәрекерді!

Айбатыр ЖҰМАҒҰЛОВ,
ұлттық экономика вице-министрі:

«2018 жылдың 1 қаңтарынан бастап тұрғындар саны 2 мың адамнан асатын ауылдың өз бюджеті болады. Бұл еліміздегі – 1066 ауыл. Ал 2020 жылдан бастап барлық 2444 елді мекен дербес бюджетін құрып, оны өздері басқаруға мүмкіндік алмақ. Ал қаржының жұмсалыуын ауыл тұрғындары қадағалайды. Біріншіден, бұл жеделдік. Ауыл әкімі бұрынғыдай ауданнан қаржы күтіп отырмайды. Екіншіден – жариялылық. Ауыл әкімі жергілікті тұрғындардан құралған Кеңестің келісімінсіз бір тиын да жұмсай алмайды. Үшіншіден – тиімділік. Енді ауыл әкімі қаржы бөлінетін кез келген істе ауданға жалтақтамай, өз ауылының үлкендерімен, ақсақалдармен ақылдасып отырады»

тиімді жұмыспен қамтуды мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру бойынша жұмыссыз халықты кәсіби дайындықтан өткізуге арналған мемлекеттік сатып алулар төңірегінде жасалған.

Қылмыстық жүйе 2016-2017 жылдар бойы іске жалғасып келген. Алған параның көлемі келісімшарттағы соманың 20%-30%-ын құрап отырыпты. Нақтырақ айтқанда, 3 миллион теңгеден 20 миллион теңгеге дейін ақшаны қалтасына салып отырған. Қыркүйектің 15 күні 6,4 млн теңге пара алып жатқан сөтінде С.Полатов, М.Қарақұлов пен А.Махатай құрықталып, уақытша қамауға алынды. Жамандық жерде жатпайды. Парақорлық ешқашан жазасыз қалмайды. Өйткені, қылмыстың өтеуі – жаза.

Жарас ШӨКЕ

Өткен аптада еліміз тұңғыш рет Ислам ынтымақтастық ұйымының (ИБҰ) саммитін жоғары дәрежеде өткізді. Ғылым мен технология тақырыбына арналған жиынға ИБҰ-ға мүше елдердің, сонымен қатар халықаралық және өңірлік ұйымдардың 80-ге жуық делегациясы қатысты. Екі күнге созылған саммитте дәл қазіргі таңдағы

өзекті мәселелер қарастырылды. Ғылымды дамыту, ғалымдарды ынталандыру, жасыл экономика, рухани серпіліс, аграрлық саланы дамыту, ОІС-15 форумын құру сияқты бастамалар көтерілді. Осы және өзге де мәселеге қатысты біз көрнекті шығыстанушы ғалым, Қазақ ұлттық ғылым академиясының корреспондент-мүшесі, Қазақстан Жоғары мектеп ғылым академиясының академигі, Білім және ғылым министрлігі Р.Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының директоры, филология ғылымдарының докторы, профессор Әбсаттар Дербісәлінің пікірін білдік.

Ә.ДЕРБІСӘЛІ:

Жас казак: Әбсаттар Бағысбайұлы, өткен аптада Астанада тұңғыш рет Ғылым және технологиялар бойынша Ислам ынтымақтастық ұйымының саммиті өтті. Осы жиынға сіз шығыстанушы әрі ғалым ретінде қандай баға бересіз?

Әбсаттар Дербісәлі: Астанада өткен Ислам ынтымақтастығы ұйымының ғылым және технологиялар жөніндегі бірінші саммиті жаһандану кезеңінің ең басты, маңызды мәселесінің бірі – ғылым мен жаңа технологияларды дамыту, олардың ХХІ ғасырдағы қоғам өміріне ықпалының күшейіуі, мемлекеттің тұрақты дамуына тігізетін әсері, заманауи экономикадағы бәсекелестік пен жанашырлықтар, мұсылман мемлекеттері арасында ғылым мен технология саласындағы әріптестікті дамыту мәселелеріне арналды.

Қазақ жеріне Ислам дінінің келіп, мұсылман елдерімен тұрақты қарым-қатынас орнатқанына 1000 жылдан асты. Әлбетте, осы ұзақ тарихи мерзім шеңберінде мұсылман елдеріне ортақ мәдени, ғылыми мұра қалыптасты.

Кезінде ислам өркениеті мен мәдениеті әлемдік ғылым, білімге мол үлес қосты. Әсіресе, орта ғасырларда ислам ғылым, білімі қарқындап дамыды. IX-X ғасырларда ислам дүниесінде бірқатар университет пен институт ашылды. Онда оқыған, білім алған көптеген көрнекті ғалым өз шығармасын дүниеге келтірді.

Осыдан бірнеше жыл бұрын мен Испанияның Гренада қаласында өткен ЮНЕСКО-ның халықаралық ғылыми конференциясына қатыстым. Жиын алдында ректор қабылдап құрмет көрсетті. Мен Қазақ елі, Қазақстан жайлы өңімеледім. Ол кенет: «Мына біз отырған бөлмеге қаранышы», – деді. Қарадым. Бірақ ала-бөтен ештеңе байқай қоймадым. Ол «Бұл орта ғасырларда медресе болған. Біз соның дәрісханасының бір бөлмесінде отырмыз. Испанияда орта ғасырларда 300-ден астам медресе болған. Олардан көптеген ғалым шыққан. 1492 жылы мұсылмандар Андалусиядан қуылған соң, біз ғылым, білімнен ажырап қалдық. Бұрын бізде математиктердің бәрі мұсылман еді.

Содан 4-5 ғасыр бойы Испаниядан математиктер шықпады» деді. Ол шынында да солай-ды. Осы мәселенің өзі көп нәрседен хабар беріп тұрған жоқ па?

Ислам өркениетіне, әсіресе, Орталық Азия мен Қазақ елі көп игі үлес қосты. Олардың ішінде, Әбу Насыр Әл Фараби, Әбу Әли Ибн Сина: Әбу Райхан әл-Бируни, Махмұт Әл Кашғари, Жүсіп Баласағұн, Бұрхан ад-дин Әл Марғилани, Әбу-л Қасым аз-Замахшари, Имам Әл Бұхари, Қожа Ахмед Ясауи, Мұхаммед Захир ад-дин Бабыр, Мұхаммед Хайдар Дулати және т.б.

ойшылдардың орны бөлек. Олар негізінен түркі текті даналар еді. Олар – біздің мақтанышымыз. Ал қазіргі заманға келсек, ғылым мен технологияның қарқынды даму заманында, мұсылман елдерінің дамуы – тарихи шындыққа, әр елдің мемлекеттік құрылымына, экономикалық мүмкіндігіне сәйкес, әр түрлі дәрежеде болып отыр. Бұл саммит барлық ИБҰ-на мүше 57 елдің басын қосып, заман үрдісінен қалыспауға, ынтымақтастықта дамуға шақырған маңызды іс-шара болды деп бағалауға болады.

Жас казак: Алқалы жиында мемлекет басшысы мұсылман үмбеті бетпе-бет келіп отырған қазіргі сын-кәтерлерге тоқталды. Экстремистік және террористік

ұйымдар кеңінен етек алғанын айтып, оған төтеп беру үшін ғылым мен технологияны дамытып, халықтың сауатын арттыру керек дегенді айтты. Осыған қатысты Сіз не айтар едіңіз?

Әбсаттар Дербісәлі: Заманымызда орын алып отырған сын-кәтерлер діни наным-сенімді жамылып жасалынып отырғаны ешкімге құпия емес. Кенес заманында халқымыз діни сауаттылықтан тыс қалып, шекара ашылғанда сырттан келген діни ағымдардың дұрыс-бұрысын айыра алмай қалғаны белгілі. Осындай теріс үрдістерге төтеп беру үшін халықтың діни сауатын ашып, сонымен қатар халықтың табиғи иммунитеті болып табылатын дәстүрлі мәдениетін жаңғырту өте маңызды. Биылғы Елбасының Жолдау мақаласында көтерілген Рухани жаңғыру идеясы осы мақсатқа бағытталған алғашқы қадамның бірі.

Мен еліміздің дін қызметінде болған 13 жыл ішінде осы мәселеге көп көңіл бөлгенімді жұрт білсе керек. Алматыдан Нұр-Мубарак Мысыр ислам мәдениеті университеті мен Ислам институтын аштым. Алнашқы оқу орнын жүздеген жастар бітіріп қызмет етуде. Ал соңғы оқу орнын еңбек ете жүріп мынанан астам имам бітіріп, білімін жетілдірді.

Сондай-ақ еліміздің түрлі облыс орталықтарында 9 медресе аштым. Оны бітіргендердің саны да мынанан асты.

Шығыстану институтына директор болып тағайындалғаннан бері де ислам, ғылым, білімнен қол үзген жоқпын. Кадр даярлауды жалғастырудамын. Менің ғылыми жетекшілігіммен 5 азамат ғылым докторы ғылыми дәрежесін алды. 10-ға жуық жас ғалым магистр дәрежесіне ие болды.

Жас казак: Түркия президенті Режеп Ердуан «Кезінде ислам өркениеті білім мен дамыған ғылымның ортасы болған. Ал бүгінде көш соңында келеміз. Тап

қазіргі таңда ислам әлеміндегі халықтың 55% сауатсыз» – дегенді айтты. Осы олқылықтың орнын толтыру үшін өзара студент алмасып, университеттер арасындағы байланысты нығайту қажет деген ұсыныс білдірді. Осыған қатысты ойыңызды білсек?

Әбсаттар Дербісәлі: Бұл мәселе бойынша жұмыс әлдеқашан басталып кеткен. Жастарды шетелдегі жетекші жоғары оқу орындарында дайындау, мамандарды кәсіби

«**Ғылым мен технологияның қарқынды даму заманында, мұсылман елдерінің дамуы – тарихи шындыққа, әр елдің мемлекеттік құрылымына, экономикалық мүмкіндігіне сәйкес, әр түрлі дәрежеде болып отыр. Бұл саммит барлық ИБҰ-на мүше 57 елдің басын қосып, заман үрдісінен қалыспауға, ынтымақтастықта дамуға шақырған маңызды іс-шара болды деп бағалауға болады**»

Әбсаттар Дербісәлі: Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы ғылыми институттардың осы саладағы ізденісін жандандырып, көптен бері зерттелуін күтіп жатқан тақырыптар қолға алына бастады. Мен осы мәселені осыдан 10-жылдай бұрын қолға алып едім. 2009 жылы «Қазақстанның IX-XX ғасырлардағы мешіттері мен медреселері. Рухани шамшырақтар» атты жарты мыңға жуық беттен тұратын жана дүние жариялады.

2012 жылы, сондай-ақ «Тәуелсіз Қазақстанның мешіттері мен медреселері» атты әрқайсысы 600-беттен тұратын 2 кітабым жарыққа шықты.

Сонымен қатар қазақ, араб, орыс, ағылшын тілдерінде «Қазақстанның діни оқу орындары» атты дүнием де жұрт қолында.

Ал енді «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыруға» келер болсақ, соңғы бірнеше жыл бедерінде Шығыстану институты Қазақстан тарихына, мәдениетіне, руханиятына қатысты қомақты-қомақты жобаларды іске асырды.

Мен 2014 жылы арнайы ғылыми іс-сапармен Түркияда болдым. Ыстамбұлдағы Сүлеймания, Нури Османия, Баязит, Миллет, Көпрулу кітапханалары мен қолжазба қорларынан 30 мыңнан астам жазба дүниені алып келдім. Олар зерттеу нысанына айналдырылуда.

Жас казак: Шығыстану институты «Қазақ халқының рухани құндылықтары: қасиетті жерлердің дәстүрлі мәдениеті сақтаудағы рөлі мен маңызы» атты жобаны да қолға алғанын естідік. Бүгінгі беталыс қалай? Нақты қандай жұмыс атқарылуда?

Жас казак: Еліміздегі ғылым саласын дамыту үшін, қазақ халқының рухани құндылығын сақтау үшін ерінбей еңбек етудесіз. Алда тағы қандай жоспарыңыз бар?

Әбсаттар Дербісәлі: 2015 жылы Испанияның Эскуриал

қаласында 1537 жылы ашылған атақты кітапханадан қазақ жерінің ұмытылған ортағасырлық кейбір ғылым перзенттерінің шығармаларын тауып, елге әкелдім. Мысалы, Әбу Насыр Әл Фарабидің бұзаудың терісіне жазылған бірнеше трактаты мен Сайрам қаласының дана перзенттері Алла ад-дин ас-Сайрами, Низам ад-дин ас-Сайрами, Абл ар-Рахман ас-Сайрамирлердің де бұрын-соңды белгісіз болып келген жазба мұраларын таптым. Олар туралы зерттеулерім қазақ, орыс тілдерінде жарық көрді.

22 қыркүйекте өзім жиырма жылдан астам қызмет еткен шығыстану бойынша кафедра, факультет ашқан қазақ білім, ғылымының қара шаңырағы – Әл Фараби атындағы ҚазҰУ-де «Әбсаттар қажы Дербісәлі және Қазақстанның шығыстану ғылымы мен рухани жаңғыру мәселесі» атты тақырыпта ғылыми-теориялық конференция өтпек. Оған бірқатар шетелдік те ғалымдар қатысып, баяндама жасайды. Айтпақшы, сол жиынға түскен баяндамалар, яғни 515-беттен тұратын қомақты еңбек жуырда жарыққа шыққанын айтқан жөн.

Алда әлі де талай жоспарым бар. Әсіресе ортағасырларда өмір сүріп, талай сүбелі еңбек жазған, бірақ талай ғасыр парақтарының арасында қалып қойған дүниелер жайлы үлкен еңбекті аяқтаудамын. Онда жалпы жұрт түгілі, маман ғалымдар да біле бермейтін, қазақ жерінің, 200-ден асқан ойшыл даналары, ғалымдары туралы мағлұмат жинақталған. Алла денсаулық, өмір берсе, елім үшін, оның ғылым, білімі үшін осылай еңбек ете берсем деймін.

Жас казак: Сұхбат бергеніңізге үлкен рахмет! 70 жас мерейтойыңыз құтты болсын!

Сұхбаттасқан Елдіс ӨМІРЗАҚҰЛЫ

Жиын

Елордада
Сирия мәселесіне
арналған Астана
процесінің
кезекті раунды
сәтті аяқталды.

Келіссөзге қатысушылар көптеген қиындықты еңсеріп, Сириядағы тұрақтылық пен бейбітшілікті қалпына келтіруде елеулі нәтижеге қол жеткізді. Бұл жөнінде еліміздің сыртқы істер министрі Қайрат Әбдірахманов Астана процесі аясында өткен Сирия бойынша жоғары деңгейдегі алтыншы кездесудің пленарлы сессиясында мәлімдеді.

Басқосудағы өңгіме соғысты тоқтату мен әскери-гуманитарлық көмек көрсету төңірегінде болды. Астана келіссөздерінің нәтижесінде Сириядағы жағдай жақсарып, дағдарысты саяси келіссөздер арқылы шешудің көкжиегі кеңейе түскені анық. «Жиынға қатысушылар Астана платформасы аясында осыған дейін келісілген уағдаластықтардың орындалу барысын талқылап, Сириядағы жағдайды реттеу бойынша өзара іс-қимыл жолдарын таныстырды», – деді сыртқы істер министрі Қ. Әбдірахманов. Ол Сириядағы шиеленістің қайта өршуі ешқандай тарапқа пайда әкелмейтінін айтып, елдегі жағдайды тұрақтандыруға әсері бар елдердің саяси келіссөздер жүргізуін маңызды деп санайтынын жеткізді. «Қазақстан Сириядағы жағдайды реттеуге бағытталған барлық бейбіт бастамаларды қолдай отырып, келіссөздерге өз алаңын ұсынуын жалғастыра береді. Елде қақтығыс бастала салысымен, Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев әлем елдерін Сириядағы шиеленісті бейбіт жолмен шешуге шақырған болатын. Қантарда басталған Астана келіссөздерінің табысты болатынына сенбегендер табылды. Алайда осында жиналғандардың жігерінің арқасында елдегі жағдайды бейбіт жолмен шешуге мүмкіндік туып отыр», – деді Қайрат Әбдірахманов.

Барлық есеп бойынша дөскалация аймақтарының тиімді жұмыс істеуі Сириядағы

аймақтарын құру туралы» жарияланды. Сонымен қатар дөскалация аймақтарын және қауіпсіздік аймақтарын құру уақытша шара болып табылады. Оның ұзақтығы кепілдік берушілердің мәмілесінің негізінде автоматты түрде ұзартумен бастапқыда 6 ай болады. «Аталған дөскалация аймақтарын құру ешқандай жағдайда да Сирия Араб Республикасының егемендігі, тәуелсіздігі, бірлігі мен аумақтық тұтастығын бұзбайды», – делінген құжатта.

Жанжалдағы тараптар арасындағы келенсіз оқиға мен қақтығыстың алдын алу үшін Иран, Ресей және Түркия 8 қыркүйекте Анкарада келісілген карталар негізінде және дөскалация бойынша Бірлескен жұмыс тобы әзірлеген мандатқа сәйкес, Идлиб провинциясында және көршілес провинциялардың кейбір бөліктерінде (Латакия, Хама және Алеппо) уақытша бақылау күштерін орналастыруда.

Құжатқа сәйкес, дөскалацияны бақылау күштерінің әрекетін келісу үшін Иран-Ресей-Түркия бірлескен үйлестіру орталығы құрылуда. Кепілдік беруші елдер «жоғарыда аталған дөскалация аймақтардың қызметі басталуы нәтижесінде терроризмге қарсы күресте және ДАИШ, «Жабхат Ан Нуср», «Әл Каида» немесе ДАИШ-пен одақтас барлық басқа да тұлғалар, топтар, кәсіпорындар мен ұйымдарды жоюда ілгерілеушілік болғанын» атап өтті. Сондай-ақ «олармен дөскалация аймақтардың ішінде де, одан тыс аймақтарда

да күресу үшін барлық қажетті шараны қабылдауға дайын екенін растады». Мәлімдемеде саяси үдеріс пен атысты бекем тоқтату мақсатында қарсылас тараптардан өзара сенімді нығайту, соның ішінде ұсталғандарды және тұтқындалды босату, қаза болғандардың денесін беру және жоғалған адамдарды іздегіру бойынша шара қабылдау қажеттілігі атап өтілді.

зорлық-зомбылық деңгейі мен ауқымын айтарлықтай төмендетуге мүмкіндік берді. Бұл Астана келіссөздерінің негізгі нәтижесінің бірі. Соғыс қимылын тоқтатуды көздейтін Астанада басталған бұл процесс Біріккен Ұлттар Ұйымының қолдауымен алдағы Женевадағы келіссөздерге оң әсерін тигізетініне сенім мол.

Астана процесінің алтыншы раундына Сирия үкіметі мен Сирияның қарулы оппозиция өкілдері, соғыс қимылдарының тоқтатылуына Кепілдік беруші елдер (Иран, Ресей және Түркия), сондай-ақ БҰҰ, Иордания және АҚШ-тың жоғары өкілдері қатысты. Пленарлық отырыста еліміздің сыртқы істер министрі алқалы жиынға келгендердің назарына Кепілдік беруші елдер – Иран, Ресей және Түркияның Бірлескен мәлімдемесінің мәтінін ұсынды. Құжатта 2017 жылғы 4 мамырдағы «Сирияда дөскалация аймақтарын құру туралы» Астана меморандумының жүзеге асыру барысына қанағаттанушылық білдіріледі. Астана процесінің алтыншы раунды аясында «Шығыс Гутада, Хомс провинциясының солтүстігіндегі кейбір бөліктерде, Идлиб провинциясында және көршілес провинциялардың (Латакия, Хама және Алеппо провинциялары) кейбір бөліктерінде, сондай-ақ Сирияның оңтүстігіндегі кейбір аудандарда дөскалация

Кепілдік беруші елдер Астана процесі бақылаушыларын және халықаралық қоғамдастықтың басқа да мүдделі тараптарын жергілікті халыққа қосымша көмек көрсету, тарихи мұраларды сақтау, тіршілікті қамтамасыз ету және әлеуметтік-экономикалық инфрақұрылым нысандарын қалпына келтіру арқылы Сириядағы дөскалация және жағдайды тұрақтандыру үдерісіне қолдау көрсетуге шақырды.

Мәлімдемеде қарсылас тараптарды, сириялық оппозиция мен азаматтық қоғам өкілдерін «сирияаралық үн қатысуға итермелеуші күш беру және Женевадағы БҰҰ қамқорлығымен саяси үдерісті мен басқа да бастамаларды ілгерілету мақсатында қалыптасқан қолайлы жағдайларды қолдану жөнінде түбегейлі үндеу келтірілді.

Кепілдік беруші елдер Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаевқа және Қазақстан билігіне Сирия бойынша 6-шы халықаралық кездесудің жоғары деңгейде өткені үшін алғыс білдірді.

Астана процесі аясындағы келесі кездесуді ағымдағы жылдың қазан айының соңында өткізу туралы шешім қабылданды.

Айбарша ЖАҚСЫЛЫҚ,
Астана қаласы

Дін

Осы уақытқа дейін
заңсыз, теріс бағыттағы
материалдарды
жариялаумен айналысып
келген 1500 сайт

анықталды. Бұл туралы Парламент Мәжілісінде дін істері және азаматтық қоғам министрлігінің қызметін тақылауға арналған үкімет сәтінде Нұрлан Ермекбаев мәлім етті.

ТЕРІС АҚПАРАТҚА ЖОЛ ЖОҚ

Биылғы жылы министрлік баспа өнімдерін шығаратын 2925 нысанға талдау жүргізіп, оның ішінде 136 нысанның заңға қайшы әрекетін анықтады. Сондай-ақ 3 мыңға жуық

сайтты талдап, оның ішінде 1500 ғаламтор ресурсы құқыққа қарсы келетін теріс бағыттағы материал жариялаумен айналысқаны анықталды.

ак ведомство басшысы кітап және баспа материалдарына да талдау жұмысы жүргізіліп тұратынын айтты.

Дін және қоғам

Заң бойынша дінді насихаттауға көз көлген азамат құқылы. Бірақ насихаттаудың шегі мен тегі анық болу керек. Қоғамға жат діни ағымдарды насихаттауға, олардың идеологиясын таратуға тыйым салу қажет. Бізге берген сұхбатында еліміздегі танымал дінтанушы, профессор, теология-философия ғылымының докторы Досай Кенжетай осылай деді. Қазіргі уақытта дін істері және азаматтық қоғам министрлігінің бастамасымен «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне діни қызмет және діни бірлестіктер мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы өзірленіп, қоғамда талқылануда. Діни радикализмнің алдын алудағы шаралар бірауыздан қолдау тапқанымен, сарапшылардың пікірі бір арнаға тоғыспайды. Осы орайда Д.Кенжетай мырзамен әңгімелесіп, пікірін білген едік.

Досай КЕНЖЕТАЙ:

НЕНІҢ БҰРЫС, НЕНІҢ ДҰРЫС ЕКЕНІ АЙҚЫНДАЛАДЫ

Жас қазақ: Теолог-дінтанушы маман ретінде бүгінгі заңдағы өзгеріс талабын қалай бағалайсыз?

Д.Кенжетай: Жалпы, қазіргі таңда ғылыми таным мен діни таным арасында көрінбейтін бәсекелестік пайда болды. Тарих қайталанып жатыр. Кезінде орта ғасырларда, кейіннен мына позитивизмнің алдында, екпе, вирус, оба сияқты эпидемиялар белен алғанда, жаппай қырылудан сақтану үшін адамзат ғылыми танымның үкіміне бойұсынған болатын. Енді қазір теріс құбылыс орын алып отыр. Қан ауыстыру, қан құю, екпе мәселесінде иегова діни танымы өзінің болмысын көрсетті. Бұған қоса, мұсылмандар да екепде спирт бар, харам деген негіздемен қарсылық танытуда. Бұның артында әрине, діни сана, діни таным жатыр.

Жас қазақ: Сонда діни таным көмелет жасына толмаған жастарға жылдам әсер еткені ме?

Д.Кенжетай: Ол да бар. Анығы көмелетке толмаған балаларды белгілі бір діни танымға бойұсынған ата-анасы мәжбүрлеп, дағдыландырады. Отан — отбасынан басталады. Сондықтан бүгінгі жасөспірімдер арасындағы радикалдық психология немесе наразылықта оның ата-анасының еркі бар екенін жасыра алмаймыз. Сондықтан осындай социо-психологиялық өзгеріске сұранып отырған баптарды қайта қарап, толықтыру — заман талабы.

Жас қазақ: Оның ішінде вакцинация да бар ғой?

Д.Кенжетай: Әрине, бар. Вакцинация мәселесі негізінен, медициналық салаға қатысты болғанымен, оның ар жағындағы ерік пен сана діни танымға келіп тіреліп отыр. Сондықтан заңда, құқықта бұл медицинаға қатысты, яғни ғылыми танымға қатысты деп ысырып немесе шегеріп тастауға болмайды. Бұл жерде жоғарыда тоқталғандай, «діни таным мен ғылыми танымның» диалектикасы жатыр. «Көмелетке толмаған баланың (балалардың) ата-ана немесе оның заңды өкілдері Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасымен көзделген тәртіппен инфекциялық және паразиттік ауруларға қарсы профилактикалық шараларды қолдануға міндетті» деген толықтыру сол оқалықтықты толтырып тұр. Көрініз бе, заңда баланың өзінен гөрі ата-анасына, оның заңды өкілдері туралы басымдық беріліп, анықталып отыр.

Жас қазақ: Қоғамда бұл құбылыс бір жақты, тек ата-аналар тарапынан да болмауы мүмкін ғой?

Д.Кенжетай: Рас... қазір діни таным тарихи, дәстүрлі діни санадан алшақтаған жастар арасында ата-анасының беделі мен ұйғарымына пысықрмайтындары да

кездеседі. Ата-анасын «күпірлікпен» құстаналап, оның бедел-абыройын аяққа таптайтын, «өзім білем» деген жастар шығып жатыр. Өз еркі өзінде жүрген жастарымыздың кейбірі жансақ діни таным жетегінде кетіп, қоғамда қазір «талақ эпидемиясы» орын алды. Жылаған, сынсыған дауыстан құлақ тұнады. «Ойбай тастап кетті, алдап кетті, біреуге аманатқа берді» деген уәждерді қарап отырып, азаматтық сана діни санаға ауысып кеткен бе деген ой келеді. Мұның артында отбасылық бірлік пен дәстүрлі сабақтастық үзілген, ата-ана тәрбиесінен мақұрым болған, желөкпе жастардың діни жамағаттарға арқа сүйеуі жатыр.

Жас қазақ: Мұнда мемлекеттік немесе қоғамдық институттардың да кінәсі бар, балкім...

Д.Кенжетай: Бұл құбылыстың негізінде деструктивті діни танымның болымсыз ықпалынан екендігі жасырын емес. Хұжралар, «ахилар мен ухилар» институтының параллель діни білім беруінен туындаған «жаралар». Мемлекет енді бұл мәселені тежеу мақсатында заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізуде. Мысалы, «тіркеуші органның тарапынан берілген некені (ерлі-зайыптылық) кию немесе тоқтату туралы куәлік ұсынылмаған жағдайда діни рәсімдер мен жоралар бойынша некені (ерлі-зайыптылықты) кию немесе тоқтатуға жол берілмейді» делінген. Бұл, әрине, кейбір діндарлар айтып жүргендей, діни тұрғыдан, яғни шарғи сипаттан алыстату емес, керісінше, діннің беделін арттыру мақсатындағы зайырлылық талабы.

Жас қазақ: Мектептерде діни атрибуттарға тыйым салу мәселесі қалай шешіледі?

Д.Кенжетай: Тағы да сол ата-аналардың бала тәрбиесіндегі орны маңызды. Қоғамдық орындарда «деструктивтік идеологиялық ағымдарға қатыстылықты көрсететін» атрибуттарды, сыртқы киім үлгілерін қолдануды тыю мәселесі қолға алынып жатыр. Мектепте жасөспірімдер арасында, ата-аналар тарапынан қысыммен немесе тәрбие бағыты бойынша қалыптасып келе жатқан балиғатқа жетпегендер діни парызды желеу етіп, бастарына хиджаб киіп, қоғамда қайшылық туындап жатыр. Бұл мектептегі білім психологиясына да теріс ықпал жасайды. Бала мектепте «сен-мен» немесе дінге сенуші-сенбеуші жіктердің орталығына айналуға. Бұл психологиялық жағынан да, құқықтық және зайырлылық ұстанымы тұрғысынан да теріс әрекет.

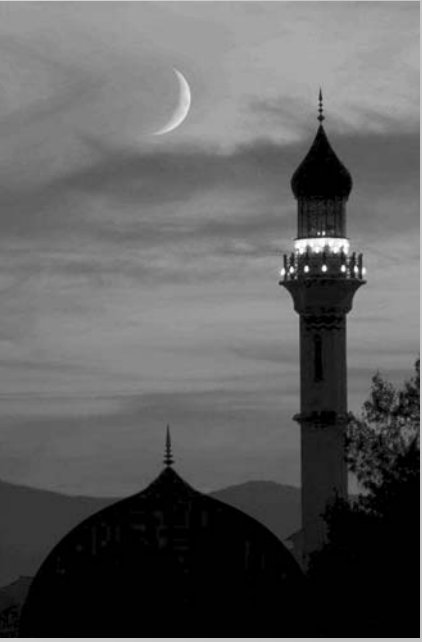
Жас қазақ: Қазір жастар арасында «таза ислам» немесе «бузылған дін» деген сияқты анықтамалар кездеседі... Осыдан келіп «біз осы кайда бара жатырмыз» деген сауал туындайды.

Д.Кенжетай: Зайырлық демекші, кез келген адам қалаған дініне сене алады. Оны таратып, насихаттай да алады. Рас айтасыз... енді осындай құқықтық кеншілікті мойындағысы келмейтін төзімсіздік хәліндегі психологиядағы жастар да өсіп келеді. Олар діни қызметке келергі келтіріп, жеке тұлғалардың азаматтық құқығын дінге көзқарасы бойынша бұзып жатқан жағдай кездесіп жатыр. Бұл да ойланатын мәселе. Негізі «сенін дінін бұзылған, менің дінім хакикат» деген ұстаным Құранда да қипталмайды. Біреудің діни сезімін қорлау, қандай да бір киелі, қасиетті орындарын бүлдіру, құлпытасы мен ескерткішін, ғибадатханасын таптау бұл вандализм мен шектен шыққан радикализмнің көрінісі. Өкінішке

қарай, мұндай оқиғалар да болып тұрады. Әсіресе, мына әлеуметтік желілерде осындай «мұфтилерден» аяқ алып жүре алмайсың...

Жас қазақ: Сонда қазір қоғамда жастар өзара діни жамағаттар негізінде топтасып жатыр деуге бола ма?

Д.Кенжетай: Кездеседі. Мұндай топтарды ішкі және сыртқы жауларымыз ұтымды пайдаланып кетуі ықтимал. Қазақта онсыз да

«рушылдық, жершілдік жүзшілдік» деген жазылмаған құнсыз талап бар. Енді бүгін қоғамда діни таным басымдыққа айналып келе жатқанда, құнсыз талап қатарын «жамағатшылық» алуы әбден мүмкін. Міне, осындай социопсихологиялық типтіліктің зардабын болдырмау немесе мемлекеттік қалағалау тетігі ретінде «...қызмет бабын және онымен байланысты мүмкіндіктерін діни бірлестіктердің мүддесі үшін, соның ішінде өзінің оларға деген қарым-қатынасын насихаттау үшін пайдалануға; өзге тұлғаларды діни бірлестіктердің қызметіне қатысуға мәжбүрлеуге» тыйым салынып отыр.

Жас қазақ: Сөзіңізге қарасақ, мемлекет пен дін қатынасында зайырлық ұстанымын баса көрсететін сияқтысыз...

Д.Кенжетай: Қазақстан Республикасы Ата заңының бірінші бабында өзін зайырлық, құқықтық, әлеуметтік және демократиялық ұстанымды басшылыққа алатын ел ретінде жариялаған. Өкінішке қарай, біз әлі зайырлық туралы анықтама мен түсіндірмені, негіздеме мен этимологиялық, эпистемиологиялық кешенді тұжырымдарды жасай алмай келеміз. Енді осы ұсыныстағы заңда түнгыш рет дін мен мемлекет қатынастарын тұжырымдайтын, негіздеме мен анықтама қарастырылып отыр. Бұл жақсы нышан. Себебі құқықтық сана ең алдымен «не» деген сұрақтан бастау алады. Мысалы, «діни радикализм», «деструктивтік-идеологиялық ағым», «деструктивтік діни ағым», «дінге сенуші мен сенбеуші» және т.б. терминге анықтама беріліп отыр. Зайырлық ұстанымды құқықтық ұстаным. Сондықтан ол ең алдымен анықтама мен негіздемені, уәжді, рационалды талап пен үкімді ғана қуаттайды.

Жас қазақ: «Біз зайырлық елміз, кез келген жерде дінді насихаттауға болмайды» дейтіндерге көзқарасыңыз қандай?

Д.Кенжетай: Заң бойынша дінді насихаттауға кез келген азамат құқылы. Бірақ насихаттаудың да шегі мен тегі анық болу керек. Мысалы, деструктивтік діни ағымдарды насихаттауға, олардың идеологиясын таратуға тыйым салу шарт. Ол үшін де «деструктивтік ағым» анықтамасы мен шегін, тегін анықтап, айқындап, жалпы қоғамдық және құқықтық санаға ұғындыруымыз шарт. Насихаттың тілі мен термині, эмоциясы мен психологиясы, ұстанымы мен идеясы, доктринасы мен діни танымы, ортасы мен жамағатының сапасы, насихаттың кеңістігі мен уақыты толық және анық көрініс табуы керек. Сонда діни бірлестіктердің өз құқығын қорғауына, өзінің қызметі үшін ыңғайлы жағдай жасауға, нақтылауға, қорғауға деген иммунитеті мен мүмкіндігі нақтылана түседі. Бұл да зайырлық талабы. Сондықтан зайырлық діни нормаларды тыюшы емес, керісінше, азаматтарымыздың кез келген діни танымның ықпалында кетіп аласуынан, басқа да әлеуметтік, психологиялық және құқықтық қайшылықтың орын алуынан сақтауға ықпал ететін болады. Яғни зайырлық ұстанымы — діни танымның тынысын ашатын құқықтық тетік.

Сұхбаттасқан
Бейбіт ТОҚАРБАЙ

Борыш

Алматы қаласына қарасты барлық аудандардан жиналған болашақ сарбаздар

осы орыннан соңғы рет тексерістен өтіп, әскерге аттанады. Бұл жинақтау орнынан көктемде бір мың азамат жіберілсе, күзде тағы да мың азамат аттандырылмақ. Нақтырақ айтсақ, биыл Алматы қаласынан екі мың азамат әскер қатарына қосылады. Әскерге аттанғалы жатқандармен тілдесуден бұрын, әскерге шақыру және келісімшарт бойынша басқарма басшысы Фархад Қалибекұлының пікірін білуді жөн көрдік.

Фархад ҚҰРМАНҒАЖИНОВ,
Алматы қалалық Қорғаныс істері жөніндегі департамент бастығының орынбасары, әскерге шақыру және келісімшарт бойынша жинақтау орнының басшысы:

— Бұл мекеме Алматы қаласы Қорғаныс істер жөніндегі департаменті деп аталады. Соның ішінде қалалық жинақтау пункті бар. Осы жерге Алматы қаласындағы сегіз ауданнан өткен жігіттер жиналады. Біз оларды қайтадан медициналық тексерістен және қайта бақылаудан өткіземіз. Тексерістен өткізіп болған соң, оларды пойызға отырғызып,

Салқыны мен жауының ертіп сарыала күз келді. Күзбен бірге көмелетке толған жастарға шақырту да келе бастады. Әскер қатарына. Дәрігерлік тексеруден өткеннен кейін әскери қызметке жарамды жастар Отан алдындағы қасиетті борышын өтеуге аттанады. «Жас қазақ» газетінің тілшісі Алматы қалалық Қорғаныс істері жөніндегі департаментіндегі жинақтау бөліміне барып, болашақ жауынгерлердің хал-жағдайымен танысып қайтты.

жатырмын. Отан бірінші себеп — Отан алдындағы борышымды өтеу, елімді қорғау. Екіншіден, Алла қаласа, сол әскери салада қызмет атқарсам деген мақсатым бар. Негізі Отан алдындағы борышын өтеу — әрбір азаматтың парызы. Ал әскери салаға қызығушылығыма әкем себеп болды. Өйткені әкем Ауғанстанда Отан алдындағы борышын өтеген және Ауған соғысының ардагері. Сонымен қатар өзімнің туған ағам да әскер қатарында қызмет

ОТАНДЫ ҚОРҒАУ – АЗАМАТТЫҚ ПАРЫЗ

Фархад Құрманғажинов

әскерге

жөнелтеміз.

Қыркүйек айында жауынгерлерді шекара қызметіне жіберген едік. Ал қазан айында Қарулы Күштер қатарына аттандырамыз. Қараша және желтоқсан айларында бұрынғы ішкі әскер, яғни ұлттық гвардияға жіберіледі. Дәл қазір жігіттер тексеруден өтіп жатыр. Содан кейін Алматы облысы және Күршімнің шекара қызметінен арнайы әскерге алып кету үшін келген адамдар олармен сұхбаттасалы. Қажет болса, ата-аналарына хабарласалы. Егер де барлық талаптарға сай келсе, біз оларды топқа кіргізіп, билет жазып береміз. Содан кейін әскер қатарына шығарып саламыз. Қалалық жинақтау орнына жүктелген міндет, міне, осындай.

Айта кету керек, бүкіл ел бойынша осындай 16 департамент жұмыс істейді. Қорғаныс министрлігінен оларға тізім бойынша арнайы тапсырыс беріледі. Соған сәйкес, осы күздің өзінде 16 мың азамат әскер қатарына қосылады деген сөз.

ӘСКЕРГЕ БАРҒЫСЫ КЕЛЕТІН ЖАСТАР КӨП

Фархад Құрманғажиновтың айтуынша, бүгінде әскерге барғысы келетіндер саны көбейген. Бұл, әрине, қуантарлық жағдай. Өйткені жастар Отан

алдындағы борышын өтеп қана қоймай, әбден шыңдалып, жақсы тәрбие алып шығады. Әскерге қызмет еткендер өмірдің қандай да болмасын қиыншылығына төтеп береді. Бұл шындық.

Елімізде әскери мектептер де бар. «Сонымен бірге әскери тегін курстар ашылған. Онда көлік жүргізушілер мен байланыс қызметкерлерін дайындап

Департамент 16-17 жасқа дейінгі жастар арасында үгіт-насихат жұмыстарын жүргізеді. Ол үшін мектептегі АӘД (*Алғашқы Әскери дайындық*) тәнінің мұғалімдерімен қоян-қолтық жұмыс істейді. Сонымен бірге жыл сайын көктем мезгілінде бүкіл ел бойынша «Айбын» байқауы ұйымдастырылады. Байқауда мылтық ату, автоматты шашып тастап, қайта жинау және интеллектуалдық жарыстар өткізіледі. Сол үшін жергілікті әкімдіктер арнайы қаржы бөледі. Ол қаржы жастардың байқауға барып-келуіне және жатын орнына жұмсалады. «Мұндай іс-шаралар жасөспірімдерді қызықтыратыны сөзсіз. Біз осылайша жан-жақты жұмыс жүргізіп жатырмыз», — деді Фархад Құрманғажинов.

Басқарма басшысының пікірін тындап болған соң, медициналық тексерістен өтіп жатқан жігіттерге бет алдық. Барлығының жастары шамалас. Бір-бірімен танысып та үлгерген сынайлы. Ұзына бойы

Сұңғат ЕРЖАН,
әскерге аттанушы:
— Мен әскерге өз қалауыммен бара

Сұңғат Ержан

барып, Отан алдындағы міндетімді атқарғым келеді» деп айтқаныма, көзінен қуаныш ұшқынын байқадым. Әкемнің ризашылығы маған ерекше рух берді. Әскерге бару мен үшін бала кезімнен арман болған. Басқа жігіттер де өз борышын өтесе деймін. Өйткені әскери қызмет адамды көп нәрсеге үйретеді.

Дінмұхаммед Асқарұлы

Отан алдындағы борышын өтеуге және ел тыныштығын сақтауға бара жатқан жігіттерді ұлттың ұландары десек, артық айтқандық емес. Кезінде Бауыржан Момышұлы ағамыз «Тәртіпке бағынған ел құл болмайды» деген. Әскерге аттанып бара жатқан ұландар ұлы туғанын айтқан сөзін дәлелдей түспек. Алға қойған мақсаттары да айқын. Еліміздің Тәуелсіздігі мен жеріміздің бүтіндігін сақтауға ұмытылатын, Отанын қорғауға дайын тұратын осындай жастар көп болсын!

Руслан ДОСТАЕВ
Суреттерді түсірген автор

Innovation

ЖҮЗ ПАЙЫЗ ОТАНДЫҚ
МАМАНДАР

Біріншіден, зауыттың басты ерекшелігі — өнімінің қызмет ету мерзімінің ұзақтығында. Зауыт әр өнімі үшін сатып алушыларға он жылға дейін кепілдік береді. Екіншіден, зауыт құрылысы түгелдей шетелдік инвесторлардың қаражатына салынған. Үшіншіден, зауыттың барлық қызметкерлері өз еліміздің азаматтары болып табылады. Қазіргі таңда зауытта 75 маман қызмет етеді. Төртіншіден, құбыр арматуралары коммуналдық саланың қажеттілігін толық өтейді.

КЛАССИКАЛЫҚ МЕТАЛДАРДЫ
АЛМАСТЫРА БАСТАДЫ

Зауыт диаметрі 80 миллиметрден 400 миллиметрге дейін жететін газ және су құбырларына арналған сына ысырмаларды шығара бастады. Өте жоғары деңгейдегі атмосфералық қысымға төтеп бере алатын ысырмаларға да түрлі компаниялардан қызығушылық бар. Себебі кәсіпорын осы заманғы ең озық технологияға негізделген және мұнда халықаралық стандарттардың барлық талабы сақталған. Сына ысырмалар осылайша, классикалық металлдарды алмастыра бастады.

Бұл өнімдерді тот баспайды. Коррозияға ұшырау мүмкіндігі болмағандықтан, судың да дәмін өзгертпейді. Зауыт өнімі полиэтилен құбырларымен жақсы әрекеттеседі. Бастысы, сына ысырмалар қыруар қаржыны шығындайтын құдық орнатуды да қажет етпейді. Сәйкесінше, бұл жағдай монтаждауға кететін уақытты да үнемдеп

Халықаралық стандарттардың барлығына жауап беретін зауыт өнімі бір жылдары еуропалық бизнес-ассамблеяның арнайы сыйлығына да ие болды. «Жоғары сапалы өнімді шығарғаны және жоғары деңгейлі бизнес-стандарттар қалыптастырғаны үшін» сыйлығын иеленген зауыт бүгінде, отандық экономикада әлдеқашан өз орнын тапқан ірі кәсіпорынға айналды.

Асылында, Атырауда полиэтилен құбыр зауытын тұрғызу идеясы Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевқа тиесілі. Осыдан бірнеше жыл бұрын Президент Нұрсұлтан Назарбаев Теңіз кен орнында

кәсіпорындардың бірі — Атырау полиэтилен құбырлары зауыты. «Шеврон Мұнай Газ Инк» компаниясы тұрғызған зауыт диаметрі 25-тен басталып, 1200 миллиметрге дейін жететін құбырларды шығарады. 25 (!) атмосфералық қысымға дейін шыдап беретін зауыт құбырлары бүгінде ТМД кеңістігін ғана емес, Еуропа нарығын да мойындатты.

ӘЛЕМДІК
НАРЫҚТА

отыр. Зауыт мамандарының айтуынша, сына ысырмалар сәт сайын жөндеуден өткізуге де мұқтаж емес. Оны жылына бір рет ашып көріп, техникалық қызмет көрсетудің өзі жеткілікті. Сарапшылар мұндай жағдайда өнімді іске қосу шығындарының еселеп үнемделетінін айтады.

Зауыт өз өніміне он жылға дейін кепілдік береді. Десе де, техникалық қолдау өз деңгейінде жүргізілген жағдайда, өнім елу жылға дейін қызмет етеді деген болжам бар.

Айта кетелік, ТМД кеңістігі бойынша баламасы жоқ Атырау құбыр арматурасы зауыты Қазақстан

**КӘСІПОРЫННЫҢ ОРНАЛАСҚАН ЖЕРІ –
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ, АТЫРАУ ҚАЛАСЫ,
СОЛТҮСТІК ӨНДІРІСТІК АЙМАҚ, 17
ЖАЛПЫ АУМАҒЫ – 9 ГА
ЖОБА ҚҰНЫ – 40 МЛН АҚШ ДОЛЛАРЫ
ҚУАТЫ – ЖЫЛЫНА 30 000 ДАНА ӨНІМ, ЯҒНИ
25 МЛН ДОЛЛАР**

мен «Шеврон» компаниясының бірлескен жобасы болып саналады. Кәсіпорын өнімдерінің бірі — ауыз сумен жабдықтау, газбен қамту, ағын суға арналған жүйе үшін тиек шығару. Негізгі өткізу нарығы Қазақстан мен жақын шетелдердің тұрғын үй-коммуналдық салалары болып табылады.

**Евгений ЛЕГИН, Атырау құбырлар
арматурасы зауытының бас менеджері:**

ЕҢ ОЗЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ БІЗДЕ

— Біздің өнімдеріміздің қызмет ету мерзімі 50 жыл. Біз 10 жылға кепілдеме береміз. Егер осы уақыт ішінде біздің өнімінен бір ақау шыкса, оны тегін ауыстырып береміз. Өндіріске ең озық технологияларды енгізу арқылы, Қазақстанның әлемнің ең дамыған отыз ел қатарынан көрінуіне өз үлесімізді қосып келеміз. Енді мұнайлы өңірде салынып жатқан мұнай-газ химиясы кешені іске қосылса, кәсіпорынның алдында өндіріс көлемін арттыру жоспарымыз да бар.

ЕУРОПА МОЙЫНДАҒАН
ПОЛИЭТИЛЕН ҚҰБЫРЫ

Әлемдік нарықты сапалы өнімдерімен бағындырған мұнайлы өлкедегі азулы

көрмеде таңдалып алынды. Араға төрт жыл салып өткізіліп отыратын әлемдік көрмеге халықаралық деңгейдегі «мен» деген компаниялар полимерлік материалдарды өңдеу және өндіру саласындағы ең озық технологияларын алып келеді. Ал зауыттың технологиялық жүйелері австриялық Cincinnati Extrusion GmbH, германиялық Motan GmbH, даниялық Sciteq, американдық Mc Elroy Manufacturing сынды халықаралық деңгейдегі танымал өндірушілерден алынды. Мұндағы ерекшелік — озық технологиялардың микропроцессорлық техникалық басқару мен технологиялық процесті бақылауға мүмкіндік беруінде болып отыр.

Зауыт өнімдері Қазақстанда ғана емес, шетел нарығында да сұранысқа ие. «Атырауда жасалған» маркасымен шығарылған полиэтиленді құбырлар Ауғанстан, Өзбекстан, Қырғызстан нарығына да жөнелтілуде. Ресейдің бірнеше қалаларында осы тектес кәсіпорын жұмыс істейтініне қарамастан, көршілес ел тарапынан да сұраныс жоғары. Өйткені халықаралық сапаға толығымен сай келетін мұндай өнімдер ТМД кеңістігінде біреу ғана. Полиэтиленді құбыр жасап шығару үшін бүгінде қысымы жағынан төмен, бірақ қалыңдығы жоғары саналатын PE 100 маркалы полиэтилен қолданылады. Шикізат Швеция мен Германиядан жеткізіледі.

Айта кетелік, «Шеврон» компаниясы бүгінде әлемнің 135 елінде жұмыс істейді.

Жаңа жоба

Атырау облысына қарасты Теңіз кенішінде асфальт-бетон шығару зауыты іске қосылады. Жалпы құны 515,7 млн теңгеге бағаланған жобаны «Емірзақ Сервис» ЖШС жүзеге асыруда.

Кәсіпорынның жобалық қуаты сағатына 100 тонна асфальт өндіруге шақталған. Сонымен қатар зауыт сағатына 50 тонна бетон өндіреді деп күтілуде.

Қазір бетон шығару зауытының құрал-жабдықтары мен асфальт шығаруға қажетті құрал-жабдық әкелініп, монтаждау жұмысы жүріп жатыр. Компания әзірге 50 адамды жұмыспен қамтып отыр.

Еске сала кетейік, елімізде қабылданған кәсіпкерліктің жол картасын дамыту бағдарламасына сәйкес, 2050 жылға қарай жалпы ішкі өнімдегі шағын және орта бизнестің үлесі кемінде дегенде 50 пайызды құрауы тиіс. Еуропа көшіні бастаған Германия бұл көрсеткішке әлдеқашан жетіп қойған.

Кеңес

Атырау облысында жоспарланған мұнай-газ химия кешені қашан салынады? «Қашаған» кен орнын игерудегі қоршаған ортаны қорғау мәселесі қалай шешіледі? Қарабатан өлді мекенінде сақталуы жоспарланып отырған 4 миллион тоннаға жуық күкірт мәселесі қалай реттеледі?

Парламент Сенатының экономикалық саясат, инновациялық даму және кәсіпкерлік комитетінің Атырау облысындағы көшпелі отырысында депутаттар осы сұрақтарға жауап іздеді. Сенат комитетінің көшпелі отырысына қатысқан облыс әкімі Нұрлан Ноғаев мұнай-газ химия кешеніне маман дайындау мәселесіне Атырау мұнай және газ университеті мен мамандандырылған колледждің толық атсалысу алатынын, инвестициялық жобалардың сәтті жүзеге асырылуына атқарушы биліктің мүдделі екенін айтты. Жиынды Парламент Сенатының комитет төрағасы Асқар Бейсенбаев жүргізіп отырды.

КЕЛЕШЕКТІҢ КЕШЕНІ

Айдар ЖАНТАЙЛАКОВ,
Ұлттық индустриялық мұнай-
химия технопаркi арнайы
экономикалық аймағының
басқарма төрағасы:

МАҚСАТ –
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
АРЕНАҒА ШЫҒУ

— Арнайы экономикалық аймақ аумағында қазіргі таңда 14 қатысушы тіркелді. Оның ішінде, Атырау облысы бойынша төрт жоба бар. Мәселен, полимерлі өнім өндіру жобасы іске қосылды. Оның операторы — «Полимер Продакшн» ЖШС. КРІ компаниясының қатысуымен іске асырылғалы отырған қуаты 500 мың тонна полипропилен өндіруге шақталған жобаның құрылысы басталуға дайын. Газтурбиналды электростансасының құрылысы үшін инфрақұрылым тартылуда. Сондай ақ полиэтилен өндіру жобасы жасакталуда.

Арнайы экономикалық аймақ аясында, қатысушылардың 2008-2017 жылдар аралығындағы салған инвестиция көлемі 242,2 миллиард теңгені құрады. Мақсат — мұнай-химиялық өндіріс саласын халықаралық деңгейге көтеру.

Мағзұм МЫРЗАҒАЛИЕВ, энергетика вице-министрі:

ӘКІМШІЛІК КЕДЕРГІЛЕРДІ ЖОЮ
ҚАЖЕТ

жұмыс кестеге сәйкес жүргізілуде. Болашақ кенею жобасы шенберінде 20 мың қазақстандық азамат жұмыспен қамтылады.

Ал «Қашағанды» дамыту шеңберінде газды кері айдау көлемін ұлғайту жобасы министрлік тарапынан қолдау тапты. Аталған жоба аясында газды кері айдайтын қосымша компрессор салу, сонымен қатар қолданыстағы компрессорды жаңғырту жоспарлануда. Бұл өнімділікті арттыруға және жана технологияны қолдануға мүмкіндік береді.

Нақты мұнай-газ химия кешенін қалыптастыру жөнінде SABIC және Mubadala компанияларымен арада меморандумға қол қойылды. Кешен іске қосылған жағдайда, жоғары деңгейлі экспорт өнімдері шығарылады. Ендігі мәселе — инфрақұрылым құрылысын және әкімшілік кедергілерді жою.

**Арьян ван ДАЙК, НКОК НВ компаниясының өндірістік
операция жөніндегі директоры:**

САҚТАЛАТЫН КҮКІРТ – 4 МЛН ТОННА

— «Қашаған» кен орнын игерудің 1 кезеңдегі өнім өндіру қуаты төмендегідей: жылына 13,8 млн тонна тұрақтандырылған мұнай, тәулігіне 27,8 млн текше метр газ (соның ішінде тауарлық газ) және тәулігіне 3 800 тонна күкірт (тәулігіне 70 вагон). Ал күкіртті газ айдау нәтижесінде күкірттің 80%-ға дейінгі көлемі коллекторға қайтарылады. Қалған 20% көлемі (жылына 1.1 млн тонна немесе тәулігіне 3 800 тонна қарапайым күкірт) сатылатын болады. «Болашақ» алаңында уақытша 4 млн тоннаға дейін күкірт сақталды.

Күкіртті өткізу нарығына тасымалдаудан бұрын күкірт блоктары кері балкытылып, сұйық күкірт түйіршіктеледі. Бұл процесс күкірт ұнтағы мен күкірт шаңының түзілуіне жол бермеуге мүмкіндік береді.

**Сәрсенбай ЕҢСЕГЕНОВ, Парламент Сенатының депутаты,
Экономикалық саясат, инновациялық даму және кәсіпкерлік
комитетінің хатшысы:**

БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ӨНДІРІСТІ
ЖЕДЕЛ ДАМУҒА КЕРЕК

— 2007 жылы Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың Жарлығымен құрылған арнайы экономикалық аймақтың басты мақсаты — қазіргі заманғы өнімділігі жоғары, бәсекеге қабілетті өндірісті жедел дамыту, экономика салаларына және өңірлерге инвестиция, жана технология тарту, халықты жұмыспен қамтулы арттыру. Осыған сәйкес, Елбасы 2012 жылы құны 6,3 миллиард долларға бағаланған Атырау газ-химия кешенінің жобалық қуатына шығуды қамтамасыз етуді тапсырды. Кешен жылына 500 мың тонна пропилен және 800 тонна полиэтилен шығаруы тиіс.

Сол зауыттың құрылысы 2017 жылдың қазанында басталуы мүмкін. Аяқталу мерзімі — 2020 жыл.

**Бетгі дайындаған
Баян ЖАНҰЗАКОВА,
Суреттерді түсірген Ерлан АЛТЫБАЕВ,
Атырау облысы**

www.jasqazaq.kz

E-mail: jas_qazaq@mail.ru

Таразы Кыргыз жеріне багытталган сондай кезекті сапардын бірінде жолшыбай Кордай батыр зираты тұсында тізе бүгіп, төу еттік.

Біраз отырып енді аттана бергенімізде Казак радиосы кезінде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Мұхтар Әуезовтің «Хан Кене» пьесасын әділетсіздікпен сахнадан алып тастағаны баяндалатын «Күсни хат» хабарын бастады. Бағдарлама авторы өзім едім. Осыны аңдаған жүргізуші автокөлік радиосының дауысын қатайтыңқырап қояды. Қасымда отырған серіктерім «Мұны осынау күнге арнайы даярлаған-ау!» дегендей жүзіме танырқай қарайды.

Шынын айтқанда, хабардың дәл осы сөтке сәйкес келгені өзім үшін де тосындау жәйт еді. Бұл әдейі әзірленген емес, кезекті жұмыс үдерісінде жазылған қатардағы дүние болатын. Бірақ оның дәл осы күні берілуі кездейсоқ емес-ау деп, жақсылыққа жорығым келді. Наркомпрос «Хан Кенені» сахнадан алып тастау туралы шешімін «Пьеса қазақ халқының патшалық Ресеймен күрес тарихын дұрыс көрсете алмаған. Сондықтан оған бірқатар түзету енгізу керек» деген желеуге негіздеген екен. Спектакльге алғашқы қойылымынан соң-ақ тыйым салынуы бірқатар қазақ

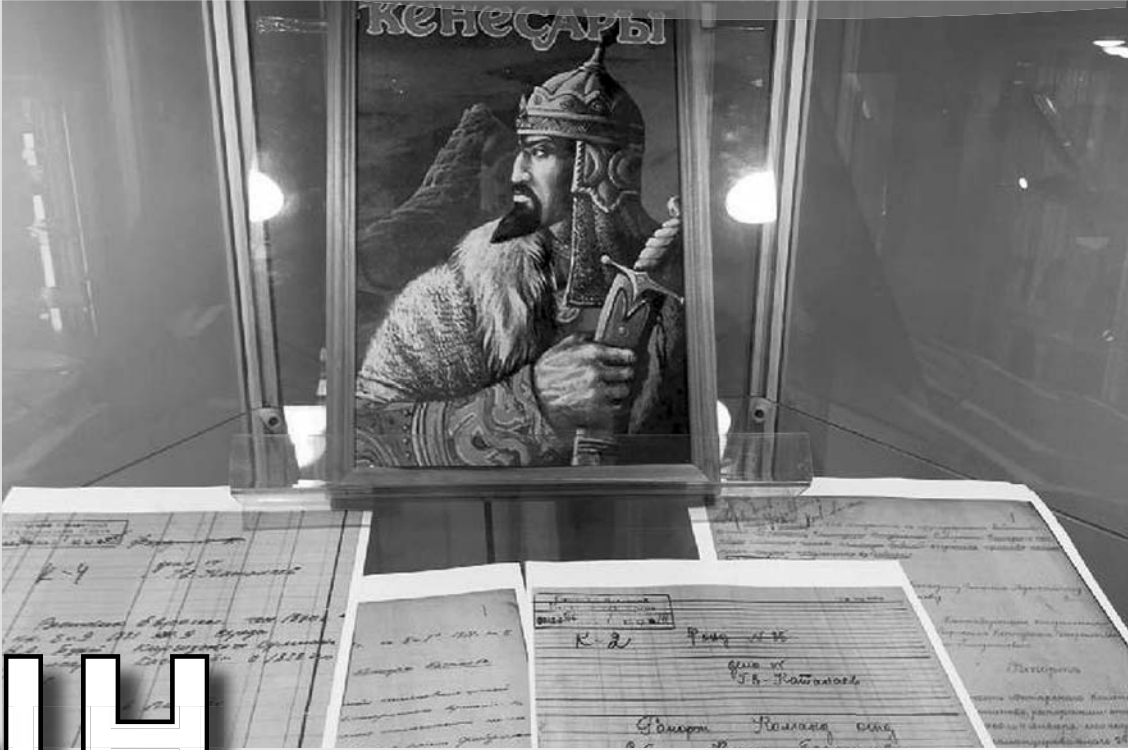
ғана 1876 жылы үш мәрте (!) қайталанып басылды. Ал Ресейде роман тағдыры күрделілеу болды: оның үзіп-жұлған аудармасын баспагер Иван Сытин арада ширек ғасыр өткенде — 1900

салатыны жөнінде тамсанып лекция оқыған. Сондай-ақ революцияға дейінгі орыс тарихшылары да қаншалықты жауыққанымен, Кенесарыдай сұлтанның биік парасатын, ересен қабілет-қарымын, көзсіз ержүректігін еріксіз мойындайды.

Хан Кене туралы ең алғаш жазғандардың бірі — орыстың әскери тарихшысы, Орынбор қаласының мэрі Н.Середа: «Дала күйініндей сұрапыл, ересен екпінді Кенесары қолы жортуылда да, ешбір қамал алдында да тосылуы білмейтін. Қайта, ондай бөгеттер қайсар ердің жігерін қайрай түсетін, ұшқыр қимылын қияға самғатып, мақсатына жету жолында кездескен кедергілерді қаһарлана жапырып, талқандап жіберетін. Көшпенділер Кенесары бойындағы осындай қасиеттерді жоғары бағалап, оған деген шексіз сүйіспеншілікпен қарап, адал жүректерін ұсынып, жан пидә етуге даяр тұратын. Кенесары өз сарбаздарының кеменгер көсемі бола білді. Оның жасақтарының лапылдаған биік рухына еуропалық қолбасшылардың қай-қайсы да қызғанышпен іштері күйе қараған болар еді. Осы бір аса дарынды тұлға өзгеше тәрбие алған жағдайда одан

Қазақ халқының ең соңғы ханы, қаһарман қолбасшы Кенесарының қайшылықты тағдыры көпшілікке аян. Ел азаттығы жолында мерт болған осынау өз дәуірінің ғажайып перзентінің жарық дүниеден озғанына биыл 170 жыл толды. Бұл сол бір азалы тарихи сәттердің өкініш уытын тарқатып, саябыр тапқызатындай-ақ уақыт сияқты. Бірақ халқы айға атылған арыстандай, азаттық жолындағы қан майданда азулы жауларының жағасын жыртып барып, көз жұмған жаужүрек ұлын елегізіп әлі күтеді. Ел намысын өз абырой-ұжданындай көретін тарихшыларымыз бен археологтар... жазушысы мен журналисі бар... ұлтжанды ғазиз ағайындарымыздың жан сыздатып, атақты атасына қатысты ақиқат пен оның сүйегін сабыла іздемегені кемде-кем. Бұған дейін де аталған бағытта біз білетін... Білмейтініміз қаншама... Небір жорық жасалғаны анық.

Біз де сол «сүрлеуге» біршама түсіп, талай жол шиырлаппыз...

он жыл бойы табан тіреп соғысуы шын мәніндегі үлкен ерлік екені лайықты бағаланды...

Осылайша қаһарман атамyzдың атағы Еуропаға, негізінен, орыс журналдары арқылы жайылады. Біздіңше, Кенесарыдай таптырмас «романтикалық» кейіпкер іздеген Жюль Верн сол басылымдарда жарияланған очерктер бойынша, сондай-ақ жылы Адольф Янушкевичтің 1861 жылы Парижде басылған күнделіктеріне сүйене отырып, ханның қимыл-әрекетін ыждаһаттана зерттеген секілді. Сол себептен де шығарма әлгінде айтылатындай соншама «киыл-ғажайып» емес, оқиға желісі мен жер жайы, ұлт атауларының шындыққа мейлінше орайласатынын аңдаймыз. Айталық, Кенесары әскерінің құрамында қазақтармен қатар патшалық Ресей отаршылдығына қарсы шыққан поляктар мен орыстардың, татарлар мен башқұрттардың, тіпті бұдан да басқа ұлт өкілдерінің болғанын атакты француз жазушысы жақсы білсе керек. Және оның азаттық жолында арпалысқан елдерге мейлінше бүйрек бұрғанын байқаймыз. Мәселен, қаламгер француз отаршылдарына қарсы шыққан Алжир халқына қолдау

АЛДАСПАННЫҢ ЖАРҚЫЛЫ

зиялыларын қатты күйіндіреді. 1934 жылы мамырдың жетісі күні сол солақайлыққа сәйкес Ғабит Мүсірепов ВКП (б) Өлкелік Комитетіне, Левон Мирзоянға хат жолдайды. Сөйтіп: «...Это неверное в корне требование. Пьеса построена (и правильно) на других рельсах, именно — она претендует на показ падение ханства и его последние отчаянные попытки восстановить уже развалившиеся к тому времени ханства. Исправление пьес нужно требовать исходя именно из этого положения» — деп, «Хан Кенені» қалайда қорғап қалуға әрекет жасапты. Бірақ Ғабеннің жан дауысына ешкім құлақ аспаған сияқты.

М.Әуезовтің алғашқыда алдымен «Абылайға» кіріссем бе, жоқ «Абайға» отырсам ба, деп бір талай толғанғаны белгілі. Демек, о кісі Кенесары қозғалысы тарихын жетік білген. Пьеса сонау бастапқыдағы ниеттің шағын ғана жемісіндей көрінеді. Және Мұхан осы арқылы

Белок Солтоноев, кыргыз тарихшысы

белгілі тақырыптың қалай қабылданатынына барлау жасап байқалды ма екен деген де ой келеді.

Жалпы, Кене хан күресіне кенестік жүйе кезінде әділ баға беру мүмкін болмағаны түсінікті. Кенестік жүйе дейміз... Патшалық Ресей тұсында бұл бағытта қалам тербеу тіптен қиына соққандай екен. Айталық, төрткүл дүниеге мәшһүр Жюль Верн Кенесары аса айбарлы хан бейнесінде кескінделетін «Патша шабарманы» романының атын кейінірек амалсыздан «Михаил Строгов» деп өзгертуге мәжбүр болыпты. Бұл жөнінде орыс қаламгері Дмитрий Тихонов «Неизвестный «русский» роман Жюль Верна «Михаил Строгов», кроме нас, знает весь мир» аталған мақаласында былай дейді: «Патша шабарманы» кейбір ойлан шығарылған қисыңсыздығына қарамастан Тургеневтің қолдауына ие болды. Шығарманы алғаш Этцельдің Ресейде кең тарайтын «Учеба и отдых» журналына жариялау жоспарланған. Алайда Этцель романға цензура тыйым салады-ау деп қауіптенді. Мұны Париждегі елші Орловпен кенескен Тургенев те ескерткен болатын. «Князь Орлов сізді ықыластан қабылдағалы отыр. Бірақ романның император кеңсесіне қатысы болғандықтан, жарық көре қоятынына күмәнмен қарайды» дейді ол басылым иесіне. Айтқандай-ақ, Этцельмен кездескен князь шығарма тақырыбын өзгертуді ұсынады. Осылайша, «Патша шабарманы» «Михаил Строгов» деп өзгертілді де, осы тақырыппен бүкіл әлемді шарлап кете барды. Францияда аса сәтті қабылданған роман бір

жылы зорға жариялады. ...Роман оқиғасын, шамамен, XIX ғасырдың екінші жартысына жатқызуға болады. Жюль Верн Ресей тарапынан келетін ықтимал келенсіздіктен қашып, император атын ағамайды.

Міне! Сөйткен тақырыпты қылышынан қан сорғалаған кейінгі жүйе қазақ жазушысына қайдан жазғыза қойсын!

Жоғарыдағыдай жазбаларға қарап отырып, кейбір сонау «биіктегі» астамшыл қаламгерлердің біз туралы таным-түсінігінің бір-ақ уыс екенін көріп қайран қаласын. Дм.Тихонов аталған мақалала: «...Бұл детективті, қым-қуыт шығарған мен қасіретке толы оқиғалар «Ресей қарауындағы тұтас Сібірді жаулауға қауіп төндірген Түркістан аймағы көшпенділерінің арасында бүрк еткен көтерілістен» басталады. Әлбетте, бұл жерде француз жазушысының қиялына ереміз, өйткені Сібірде көшпенділер ереуілі ешқашан болған емес, оларды Жюль Верн шатастыр, біресе татар, біресе бұқарлықтар, біресе кыргыз дейді... Айтпақшы, роман осынша көзге ұрған баландығы мен ойдан шығарылған «тарихилығына» қарамастан, зор сұранысқа ие болып отыр. 1955 жылы Монако «Михаил Строгов» романы мұқабасының суретімен марка шығарды. Кейін бұл үлгіні Никарагуа, Мальдив аралдары, Антигуа, Франция, тіпті шағын аралдық Невис мемлекеті жалғастырып әкетті. Францияда роман желісі бойынша екі көркем және бір телевизиялық фильм дүниеге келді. Қызық болғанда, телефильм көрсетілгеннен кейін бір фирма кейіпкерлер бастан кешкен қиындыққа еліккені сонша, строговтық «тарихи» орындарға туристік саяхат жасауға құлшынды. Демек, Ресей бүкіл әлем үшін Жюль Верн тұсында ғана емес, қазірдің өзінде жұмбақ күйінде қалып отыр. Міне, біздің жағдай, — деп бір кетеді.

Сонда бүкіл әлемге жұмбақ болып тұрған Ресей ме, жоқ, патшалық Ресей сияқты алпауыт мемлекетпен қоса, Қокан, Хиуа хандықтарымен арпалысып өткен қабылан жүректі Хан Кенедей ұлды дүниеге әкелген Қазақ елі ме?!

Кейде біздің бұл жағынан да әлі күнге дейін осылайша әділетсіздік көріп келе жатқанымыз көңілге кірбін ұялатпай қоймайды. Ең жаманы, әлгіндей сыртқы жұрт көп жәйтті білместікпен өзіне телісе, төл тарихтан хабарсыз болғандықтан, біздің өзіміздің де шатасып жататын кездеріміз аз емес. Өйткені, көбінесе жоғарыдай «түпнұсқаларды» басшылыққа алып дағдыланғанбыз...

Кекілік Сенгір, Майтөбе, Алмалы дегендей ұғымдарды мүлде естімеген орыс жазушысының «туристический маршрут по строговским «историческим местам» — яғни «киядан шығарылған орындар» деп мысқылдайтын «жер бетінде жоқ» жолдармен жүйткіп келе жатқанда қиялын шартапатын шарлап, Хан Кене даңқының асуына ең алдымен оның кезіндегі сол қас дұшпандарының өзі себепкер болғаны туралы толғанасын. Кенесарымен шарпысқан орыс генералдары кейін жоғары әскери оқу орындарында Даланын таңғажайып соғыс тәсілдері туралы, Кенесарының қолбасшылық тапқырлығы жайында, осынау «Қара күйінның» бірде сак етіп аяқ астынан пайда бола кетіп, одан ес жиғанша жым-жылас қайта жоғалып, тағы бір мезетте жап отындай жарқ етіп және көрініп... бақайшағына дейін қаруланған тұрақты әскерді ит-әуреге

тендессіз мемлекет қайраткері шығатыны күмәнсіз еді» дейді. (Дүние жүзі оқырмандарына кең танымал, ұстанған бағытына

немесе КЕНЕСАРЫ ТҰЛҒАСЫНА ЖАҢАША КӨЗҚАРАС

байланысты талай-талай ғылыми диссертацияларды жариялап отырған «Вестник Европы» журналы 1870 жылы Кенесары ерлігіне бірнеше санын арнаған екен. Ол еңбектердің авторы — осы атақты тарихшы Никита Середа).

Ал Қазақ даласында жеті жыл өмірін өткізіп, «Орталық Азия мен Батыс Сібір» (1857 ж.) «Амур бойына саяхат» (1860) деген еңбектер жазған ағылшындық Т.Аткинсон: «Кенесарының өзі көзсіз батыр, ұландары арасында шексіз беделді болатын, оған олар Құдайдай табынатын, хан қатал төртпіке мойынсұнбайтындарды аямайтын, оларды өлім жазасы күтетін. Өзі жаумен кескілескен айкаста ұран салып, айбалтасы жарқылдап, соғысқа бірінші кіретін. Бұл жігіттерге сенім беретін, оның көптеген бастамасының баянды болуына негіз қалайтын... Кенесарының батыл шапқыншылығынан тек қырғыздар ғана емес, өздерінің қоныстарының шебінде отырған орыстар да қатты сескенетін... Кенесары — қазақтардан тамаша жауынгер даярлайтын. Найза мен айбалтаны ғажайып игерген, шапшаңдықты қоз ілестірмейтін Кенесары жігіттері өздерінен қалың жау әскерімен тайсалмай соғыса беретінін мен талайлардан естідім. Егер білікті офицерлері болса, қазақтар әлемдегі ең әйгілі атқы әскерлерін құрар еді. Оларға тарихты даңққа бөлеген Шыңғыс хан жаһангерлерінің барлық тамаша қасиеттері тән болатын» — деп жазды...

Ал орыс армиясының генералы В.Потто Кенесарыны сайын даланың жеңілуді білмейтін сайыпқыран қолбасшысы, қырғыздың Шөмілі, Дала көкжалы деп атаған. «Түркістан тарихының» авторы Н.Павлов: «Кенесары өзінің бітім-болмысында қажымайтын-талмайтын Дала батырларының тіліне жатады: ол, тегінде, аса ірі дарынның адамы болса керек. Дала перзенттерінің «жыртықшытық» бостандығын

сактап қалу Кенесарының ұраны болды. Кенесары өзінің ақтық демі біткенше Ресейдің қас жауы болса да, мен оны «Түздің соңғы батыры» деп атасам, өз Отанымның алдында күнә жасадым дей алмаймын!» деп ағынан ақтарылады.

Сол секілді XIX ғасырдың соңында Кенесары көтерілісі жөнінде еңбектер жазған орыс ғалымдары М.Красовский, Э.Мейер қазақ ханының әскерді ұйымдастыру бағытындағы нәтижелі істері, оның ғажайып ерліктері жөнінде тамаша ойлар айтқан. Бұлардың айтуынша, Кенесары әскеріндегі төртпіке кез келген шетел қолбасшы таң қалар еді. Бұлардың Кенесарыны ерте және жана заманның белгілі қайраткерлерімен салыстыра сипаттауы ханның биік бейнесін жарқырата түседі.

Әскерін мылтықпен, зеңбірекпен жабдыктаса да Кенесарыға керемет қаруланған қатал төртпіктегі тұрақты орыс әскерімен арпалысу аса қиынға соққаны, оның қолбасшылық өнері, сарабал саясаты арқасында көтерілісшілердің отаршылармен

көрсеткен. Ал Янушкевич өз күнделіктерінде осы көтерілістің көсемі Әмір Әбілқалдырды Кенесарыға теңейді...

(Еске түскенде айта кетейік, Жюль Верн романында бас кейіпкердің Феофар-Хан деп аталған. Орталық Қазақстан аймағында «бейпар» деген сөз бар. Бұл мазасыз, қатыгез, қатал адамдарға қатысты айтылатын ұғым. Кейде осы диалектінің анау кейіпкер есіміне қатысы жоқ па екен деген де ой тумай қалмайды. Қ.М.).

Әйткенмен, «Шамның жарығы түбіне түспейді» дегендей, бүкіл әлемді тамсанып, Хан Кене қимылына негізделіп жазылған әлгіндей тартымды шығармалардың өзімізге жете бермегені өкінішті. Бір жақсысы, Кенесары ерлігіне байланысты халық ішінде тараған аңыз-өңгіме жетерліктей. Әлихан Бөкейхановтың «Бұл жағынан алмас қылыштай жарқылдаған Кенесары даңқы, тіпті айбынды атасы Абылай хан даңқынан да асып түсті» деуі бекер емес.

(Жалғасы 7-бетте)

(Басы 6-бетте)

Кенесары әскерінің әбжілдігі өз алдына, онын жасағына нашар ат мінгізбейтіні туралы аңыз тараған. Өйткені, жаугершілік жағдайындағы көп жойттын сәттілік сыры тікелей астындағы атына байланысты. Соны жаксы білген сұлтан әр түкпірдегі тәуір атты арнайы қадағалап, оны қайткенде қолға түсіруге ұмтылады. Және жылқы тұқымын сұрыптап, өсіру ісіне ерден-ақ ден қойған. Хан мұнымен бірге мақатына қарай жеңіл және ауыр атты әскер сапын ұтқыр саралауға ерекше мән берген екен.

Әуелгіде Кенесарыны лайықты бағалай алмай, әшейін даланың жабайы қара күшімен арпалысып жүрміз; ертен ол-онай қалпақпен ұрып аламыз деп ойлаған Ресей генералдары өте әккі, аса айлакер, дана қолбасшымен, сұңғыла саясаткермен тәжікеге түскенін де соңыра бір-ақ аңдайды.

Бармак шайнайтындай-ақ бар; мысалы, казак-орыс офицерлері әумесер санаған Кенесарының жау арасындағы жансыздары мен барлаушылары патша әскерінің саны, қару-жарақ есебі мен әрбір қимыл-әрекетін күні бұрын біліп, жеткізіп отырады. Оларды өзінің жол бағытын жалған көрсетіп, ылғи адастырып жіберіп, әуреге салып қою Кенесары үшін түкке тұрмайды. Ханның шағын ғана жылжымалы атты әскері шапшаң қимылдап, соккы беру, қорғаныс жасау сияқты міндеттерді қажетіне қарай бірдей атқарады. Бетпе-бет ұрыстан қашқақтайтын Кенесары үнемі күтпеген тұстан және жаудың ең осал жерінен тиіп, қатардың таса-талқанын шығаруға аса шебер болған. Ойда-жоқта күйреп тигендей болған тұрақты әскер құйреп, зор шығынға ұшыраған соң қансырап, өлден титықтап, Орынбор мен Омбыға қайта оралудан өзге шарасы қалмаған. Осындай сардары да, сарбазы да сайма-сай мұндай адаммен қалай санаспасын. Міне, Сібір үкімет басшыларын тәубесіне түсірген ханның осындай әрекеттері. Олардың мұны мәмілеге шақырып, хаттар жазатыны да сол себептен болса керек.

Кенесарымен алғаш болып тіл табысуға ұмтылғандардың бірі – генерал-губернатор Василий Перовский. Бұл, өзі, әйгілі Пушкинмен, Жуковскийлермен тең дәрежеде пікірлесетін, парасат-білігі жоғары, өте білімді жан көрінеді. Осы хандарал Кене ханға түрлі ұсыныстарын айтып, көп хабарласады. Мұндай кісінің казак ханын мойындап, жоғары бағалай бастауы талай жәйтті аңғартады. Сұлтан да оған ел азаттығына қатысты нақты талаптарын қойып, хат жіберіп отырған.

Жүрегі оттай лапылдаған, асқан патриот Кенесары сұлтанның жеке қасиеттеріне үнісек, оның әуелден қара қылды қак жарған әділетті қолбасшы екенін аңдаймыз. Мұнымен қатар тұрақты әскер қалыптастырып, оны мобильді жағдайға жеткізіп, бір қолға бағындыру нағыз кеменгер көсемнің қолынан ғана келетін іс екені аян. Сол секілді Кенесарының дипломаттық шеберлігі де әлі талай түбегейлі зерттеуді қажет етеді.

Кенесарының бір кеменгерлігі – ол алғашқыда ешкіммен ашық шайқасқа бармай, арадағы кикілжіңді парасатпен, келіссөзбен шешуге ұмтылады. Оның өз қарауындағы орыс әскері тұтқындарына адамгершіліктен қарауы, Герм мен Долговтың елшіліктерімен теңбе-тең дипломатиялық келіссөз жүргізуі де Хан Кененің айрықша саясаткерлігіне жатады.

Мысалы, сұлтан Перовскийге жолдаған сәлемінің бірінде: «Ұлы патшамыздың әкесі Ак патша марқұм (Павел Біріншіні айтады) атамыз Абылай ханға зор кеңшілік көрсетіп, әркім өз жеріне ие, орыс пен казак арасында сауда ашылып, керуен жүрсін, әркім өз кәсібімен шұғылданын деп уәде берген еді; сөйтіп, патша ағзамның қанатының астында біраз жыл тыныш тұрған едік. Қазіргі патша ағзамның тұсында атамыз Абылайдан бізге мирас болып қалған Есіл, Нұра, Ұлытау, Қарқаралы, Қазылық, Жарқайың, Обаян, Тобыл, Құсмырын, Окият, Тоғызак төңірегінен туу сонау Жайыққа дейінгі жерлердің бәрі бізден тартылып алынып, оларға бекіністер салынды. Бұрынғы патшалардың біздің жерімзді алайын десе, өлшеуге арқаны, бекініс салайын десе ағашы, зорлық қылайын десе күші жетпеді дейсіз бе? Күші де, мүмкіншілігі де бар еді, бірақ олар әділетті болды! Енді біздің жерімзді күн құрғатпай басып алып, бекіністер орнатып жатыр, сөйтіп, халықты ашындырып барады. Бұл біздің болашағымызға ғана емес, тіпті қазіргі өмірімізге де зор қауіп төндіріп отыр!» дейді.

Осындай мазмұндағы жазбалардан-ақ азат едік мұратты дйттеген сұңғыла саясаткер, дарынды әскербасы, көрнекті қайраткердің шебер мәмлелерлігі де айқын көрініп отырады. Бір жағынан Ресей отаршылдығы, екінші жағынан Кокан мен Бұхар хандықтарының қолында быт-шыт болып кеткен казактың басын біріктіруге ұмтылған хан Қырғызға жорығында да сондағы манаттарды Қоканға бірлесе қарсы тұрып, Ресей экспансиясына тізе қоса тосқауыл қоюға шақырмашы еді. Бастапқыда қырғыздармен қанды арпалыс бастағысы келмеген Кенесарының осы елдің белді билеушілері Орман мен Жантайға салауат жариялауы да казак ханының білікті

саясат жолын аяғына дейін ұстағанының бір дәлелі. Қырғыз хандарына жазған хатында ол: «Солтүстіктен орыстар қысып барады. Егер оған жерің мен мал-мүлкінді таратып, балаларыңды соның әскеріне берсен, татүтәтті тұра бересің. Шығыстан шүршіт (Қытай) бүре түсті. Олар ешкімді аямайды. Оңтүстіктен тиген Қокан бала-шағаға күн көрсетпек емес. Қарсылық көрсетсең өзінді дарға асады» деп жазады. (Е. Бекмаханов, «Казахстан в 20-40-е годы XIX века; А, 1992). Тағы бір хатында былай депті: «Менің мұнда келу мақсатым – жауласып, қан төгу емес, казактар мен қырғыздардың күшін біріктіру. Сөйтіп, оларды қокандықтардың қысымынан құтқару». (Е. Смирнов, «Султаны Кенесары и Садык», Изд. Сыр-Дар. Областкомитета; Ташкент, 1889).

Енді бір сәт Кенесары келбетіне қарасақ. Ханның сырт кескінін қырғыздың

ұлы тарихшысы Белек Солтоноев өз монографиясында былай бейнелейді: «Кене хан ашан, орта бойлы, жуан мойынды еді. Оның жүзі қараторы, тартымды, көздері жалтылдаған бүркіткіңдей қызыл және делдіңкіреген еді. Кішірек мұрты және қалың, сына тәрізлес сары қоныр сакалы бар. Ол аз сөйлейтін және өзін қаталдау, еркін үлкен бір беззаттықпен ұстайды. Ол басына құндыз терісімен көмкерілген кішігірім тері тымақ киеді. Киімдерінің үстінен түйс жүннен тоқылған сүр шекпен жамылып, оның ішінен көмшат терісінен тігілген тон киеді. Жейдесі мен шалбары ақ матадан қолдан тоқылған». (Солтоноев Б. Кызыл Кыргыз тарихы–2. 150-б.)

Қырғыз еліндегі Кенесары – Наурызбай оқинасын сол шайқасқа тікелей қатысқан жерлестерінің аузынан жазып алған көнеқөз тарихшы Белек Солтоноев деректері өте бағалы зерттеу екені анық. (Қазақ пен қырғыз елдері тарихына қатысты аса құнды еңбек қалдырған осында көрнекті тарихшының өз тағдыры да күрделі. Ол да біздің көптеген арыстарымыз секілді 1938 жылы халық жауы ретінде атылып кетеді).

Реті келгенде, жоғарыдағы Б. Солтоноев жазбасына біз де бір-екі ауыз сөз қоса кетейік. Кенесары атамыздың көк желкесінен құйымшаққа дейін созылған құлындікіндей әжептәуір қалың жалы болыпты. Сол сияқты ханның бір көзі қызыл да, екінші көзі жасыл екен...

Кенекеннің бір ерлігі – ол сол қиын кезеннің өзінде саяси концепциясын

қалыптастырып, мемлекеттік құрылыс жүйесін жасап шықты. Тағы бір ерекшелігі – елді азаттыққа бастаған қолбасшы мемлекеттік құрылысты монархия түрінде қалыптастыруға тырысты. Бір қарағанда, бұл санаға сыйымсыздау да болып көрінеді. Бірақ дәл сол кезде осы жүйемен дамыған Франция Еуропадағы ең ірі мемлекеттердің біріне айналған болатын. Абылай хан да осы жүйеге ұмтылған еді.

Елге деген шексіз сүйіспеншілігі, халықтың азаттығы жолындағы табанды күресі, дербес мемлекет құруға ұмтылуы тарихымызда алтын әріптермен таңдалған Кенесары өз саясатында ұлттық прогресшіл, демократиялық принциптерді ұстанды, өзі жасаған тәуелсіздік идеяны басшылыққа алды.

Дегенмен, телегей-теңіз Кенесары тақыры әлі де талмай ізденуді талап етеді. Алысқа бармай-ақ өзіміздің Ұлттық ғылым академиямыз қорында біршама дүниелер жатқанын білеміз. Мәселен, Әлкей Марғұлан ағамыздың археологиялық экспедицияларға шыққан кездерінде ел аузынан жинаған төрт томдық еңбегі бар. Осы тұста бұл жайды бірінші болып көтерген әдебиетшілеріміз екенін айта кетсек. Кейінде естігеніміздей, Кенесарыға байланысты көлемі отыз баспа табақтай еңбек ертеректе Қазақстан Жазушылар одағына тапсырылыпты... Ол қазір кімнің қолында...

Сол секілді Майтөбеде мерт болған боздақтардың есімдері де әлі түгенделіп біткен жоқ.

Ұлт-азаттығы жолында мерт болған Кенесары туған халық көңілінің шырқау биігінде, ұрпақ жүрегінде жарқырап тұр.

Келешекте әдебиеттегі, тарихтағы, өнердегі Кене хан бейнесі жанаша бір денгейлерден сомдалатындығы анық.

Құтқолеу МҰҚАШ

Айбын

Кенес Одағының Батыры Сабыр Рахымов атындағы Шымкент республикалық «Жас ұлан» мектебі 1984

жылы мамыр айында құрылды. Алғашында орыс тілін тереңдетіп оқыту және әскери кәсіпке бағытталған мектеп-интернат болып ашылды. 1992 жылы Қазақстан Министрлер Кабинетінің қаулысымен республикалық әскери мектеп болып өзгертілді. Ал, 2003 жылы әскери мектеп-интернатқа генерал-майор Сабыр Рахымовтың аты берілді. Үкіметтің 2015 жылғы 26 қыркүйектегі қаулысынан кейін осы оқу орны қорғаныс министрлігінің қарамағына өтті.

Мектепте 35 мұғалім сабақ береді. Олардың 10-ы жоғары санатты ұстаз да өзгелері бірінші және екінші санаттағы оқытушылар. Бүгінде мектепте төрт жүзге тарта ұлан тәрбиеленуде. Мектеп түлектерінің біразы әлем елдерінің жоғары әскери оқу орындарында білімін жалғастыруда. Бірқатары еліміздегі әскери бөлімдердің командирі болып қызмет атқарып жүр. Мектеп ұжымы әсіресе, өздерінен шыққан генерал-майорлар Дәулет Оспанов және Дулат Адырбековті мақтаныш тұтады.

Ұландар үшін мектепке аты берілген, биыл туғанына 115 жыл толған халық батыры Сабыр Рахымовтың есімі ерекше қастерлі. Оның мерейтойына арналған тәрбие сағаты есте қаларлықтай әсерлі өтті. Сондай-ақ батырдың өмірі мен қызметі жөнінде музей ашылды. Қазақстан Қарулы Күштерінің 25 жылдығына арналған әскери парадты жасуалықтар бастап шықты. Олардың қатарында Астана, Алматы, Қарағанды қалаларындағы республикалық «Жас ұлан» әскери мектебінің ұландарымен бірге шымкенттік өрендер де сап түзеп өтті.

Сондай-ақ Шымкенттегі «Жастар орталығында өткен жасуалықтардың мерейлі мерекелерге арналған салтанатты іс-шарасы да қызықты болды. Белгілі бір тәртіппен сымдай тартылған ұландар легі, санқ-санқ еткен офицерлер үні, сахна төріне мектептің жауынгерлік туын салтанатпен жеткізген

ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ – БАСТЫ МІНДЕТ

құрметті қарауыл, көңілге жігер құяр маршрутк әуендер, оны құйқылжыта ойнаған үрмелі оркестр... бәрі-бәрі осынау кештің мәні мен маңызын ерекшелеп тұрды.

Ұландарды мерекесімен республикалық «Жас ұлан» әскери мектебінің бастығы, полковник Ғазиз Төлеуішев құттықтады. Ол Қарағанды облысы Шет ауданының тумасы. Қазақстан Қарулы Күштерінің әскери академиясын бітірген. Кейін Ресейдегі Омск мемлекеттік педагогикалық университетінің магистратурасын да оқыған. Өскен ортасы орысша. Соған қарамастан айтар ойын жастар жүрегіне жеткізу үшін қазақ тілінде сөйледі. «Бұл мерекелер әр кезінде батырлық пен ерліктің, қаһармандықтың, адалдықтың символы болып қала бермек, — деді ол. Қазақстан осы ширек ғасыр ішінде заманауи және кәсіби армия құруға көңіл бөлді. Біздің әскери қызметшілер әскери даярлық, үйлесімділік және жауынгерлік дағдыларын жоғары деңгейде көрсетуде». Арын байрақ, намысын найза еткен батыр Сабыр ата жөнінде тебірене сөйледі.

Бұдан соң кәсіби офицерлердің әскери шенін өсіру, мінсіз қызметі үшін берілетін әртүрлі дәрежедегі сыйлықтар, әскери сала бойынша тағайындалған арнайы мемлекеттік медальдармен марапаттау жөніндегі қорғаныс министрінің бұйрығы оқылды. «Жас ұлан» мектебінің басшылығы атынан үздік ұландарға мақтау қағаздары, олардың ата-анасы мен мектеп мүгалімдеріне алғыс хат табыс етілді.

Мектепте жастарды отансүйгіштікке, патриотизмге тәрбиелейтін іс-шара жиі өтіп тұрады. Мәселен, жуырда екінші дүниежүзілік соғысының ардагері Абылайхан Қазыбековпен жасуалықтардың кездесуі өтті.

Совет-герман соғысының ардагері, бүгінде жасы тоқсаннан асқан қадірменді қария Абылайхан Қазыбековтің әңгімесін жастар

www.jasqazaq.kz

E-mail: jas_qazaq@mail.ru

Дені сау, сана-сөзімі ояу әрбір азамат әскери қызметкер болуды армандайды. Әскери киім кигендердің сымдай тартылып, сымбатты бола кететіні тағы бар. Сондықтан әскери қызметкер болу әрбір жастың арманы десек қателеспейміз. Әскери қызметкер болу деген сөз бұл отансүйгіш, патриот болып, шындалып шығу деген сөз. Шын мәнінде, Отан қорғау ер-азаматтарға жүктеледі. Ал Сабыр Рахымов атындағы Шымкент республикалық «Жас ұлан» мектебінің тыңдаушылары елін жаудан қорғайтын азамат болып шығуды армандайды. Олар осы мақсатта Қазақстан Қарулы Күштерінің айбынды офицері атануды да мұрат етеді. Бұл үшін қандай да бір қиындықтан қашпау керек. Мұны болашақ офицердің бойынан көргенде қуанасыз. Кеудесінде намыс найзағайы ұшқындап тұрған жастар Мәңгілік Еліміздің құрыштай қалқаны болып шығарына бек сенеміз.

соғыс жылдарында өшпес ерлік пен қайтпас қайсарлықтың үлгісін көрсеткен казактың батыр ұлдарының бірі – Орталық Азия мен Қазақстаннан шыққан тұңғыш генерал Сабыр Рахымов жөнінде қалай мақтансақ та жарасады. Соғыс басталғанда ол полк басқарды, кейін дивизия қолбасшысы болды. 1941 жылы шілдеде жау қоршауын бұзып шыққан батылдығы үшін «Қызыл Ту» орденімен марапатталып, полковник шенін алды.

Оның дивизиясы Дондағы Ростовта, Кавказда ұрыс жүргізді. 1943 жылы полковник С.Рахымовқа генерал-майор әскери атағы берілді. Одан әрі Мәскеудегі Бас штабтың әскери академиясында оқиды. Оны бітірген соң Белоруссияны, Польшаны азат етуге қатысады. Соғыс жылдары ол басқарған дивизияның жауынгерлік туына екі Қызыл Ту, Суворов және Кутузов ордендері тағылды. Соғыстың бітуіне бір жарым ай уақыт қалғанда Даниил қаласының маңында қаза табады.

С.Рахымов туралы екі мәрте Кенес Одағының Батыры, армия генералы Павел Батов былай деп жазды: «Ол өз Отанының патриоты, үлкен жүректі адам еді. Отанды сүю дегенді ерекше түсінетін еді, сондықтан да жауды өте жек көрді. Жауынгерлер оны тәрашылдығы, ұқыптылығы, қамқорлығы, көпшілігі және бүркылдап қайнап тұрған мінезі үшін жаксы көретін еді».

Міне, ұландар мектебіне есімі берілген казак батыры осындай! Бұл мектептің тәрбиеленушілері де батыр атасының есіміне лайық Қазақ елінің қорғаны, Отанымыздың нағыз патриоты болып шығатынына ешқандай күмән жоқ.

Жуырда Кенес Одағының Батыры С.Рахымов атындағы Шымкент республикалық «Жас ұлан» мектебінің бастығы, полковник Г.Төлеуішев, мектеп бастығының орынбасары – тәрбие және идеологиялық жұмыстар басқармасының бастығы, майор М.Мадрахимов, идеологиялық және әскери-патриоттық жұмыстар бөлімшесінің бастығы, Қазақстан Қарулы Күштерінің қызметкері Ж.Басбақбаева мектеп ұландарымен Оңтүстік Қазақстан облысы Төле би ауданы Алғабас ауылында тұратын 105 жастағы Екінші дүниежүзілік соғысының ардагері Омар Сапарбеков атының отбасында болып, өмір және ерлік жолымен танысып, сұхбаттасып қайтты. Ұландар Кенес Одағының Батыры Сабыр Рахымов туралы өз туындыларын оқып берді. Домбырамен күй тартып, патриоттық тақырыпта өндер орындады. Мектеп басшылығы Омар атаға сый-сияпат көрсетті.

Екінші дүниежүзілік соғысының ардагері Омар атамыздан бата алған ұландар өздерінің болашақта Отан қорғайтын азаматтар қатарынан көретініне сенім білдірді.

Парламент Сенатының Халықаралық қатынастар, қорғаныс және қауіпсіздік жөніндегі комитетінің төрайымы Д.Назарбаева Оңтүстікке жасаған іс-сапарында «Жас ұлан» мектебінде болып, болашақ офицерлермен кездесті. Озат оқушыларға сыйлық табыс етті. Онымен бірге облыс әкімі Жансейіт Түймебаев те бірге болды. Дариға Нұрсұлтанқызы жасуалықтарға «ЭКСПО – 2017» көрмесіне 15 билет тарту етті.

Шымкент республикалық «Жас ұлан» мектебінен мектеп бастығының орынбасары – академиялық басқармасының бастығы, подполковник А.Оршабековтің жетекшілігімен 13 үздік ұлан Астанаға жол тартты. Өскелең ұрпақ бүгінгі уақыттың жаңа мүмкіндігін көріп қайтты. Олар – біздің болашағымыз. Сол себепті ұландардың бойындағы отансүйгіштік қасиетті оятып, оларға елге қандай қызмет керектігін көрсетудің пайдасы зор. Сонымен бірге жастар Жер – Ананың байлығын қалай пайдалану қажеттігін де үйрену керек.

Сабырбек ОЛЖАБАЙ,
Оңтүстік Қазақстан облысы

Осыған орай, онтүстікқазақстандық өнертапқыш Еркінбек Бөкебаев дәстүрлі сақтап қалудың тың үлгісі ретінде казактың ескі пішіндегі арбасының үстіне киіз үйді қондырған жылжымалы дүңгіршек — Qazaq Arbasy-сын ойлап тапты. Мұны қарабайыр дүние деп ойламыз. Оны жасау үшін соңғы үлгідегі заманауи материал жұмсалған. Оның көпшілігі шетелден арнайы тапсырыспен сатып алыныпты. Бір қызығы, бұл арба казактың қымыз-

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында ұлттық кодты сақтай білу арқылы ұлттық сананы жаңғырту жағын айтқан еді. Мемлекет басшысы «Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шектен қарамауға тиіс. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышартына айналдыра білу қажет» – деді.

мирас болып жалғасып келе жатқан салт-санамыз бен дәстүрімізді ұмытпауға, керісінше, заман ағымына бейімдеп отыруға шақырады. Міне, сондықтан да өнертапқыштың бар арманы — ұлттық сусындарымыз бен киіз үйіміздің бүгінгі әлемнің ажырамас бір бөлшегіне айналып, заман ағымы калай

қымыран секілді ұлттық сусындарын сатуға өте қолайлы етіп жасалған.

Өнертапқыш 2011 жылы жеміс-жидек сататын арбаны жасауды ойластырып, кәдімгі дөңгелекпен жүретін, үстінде сонау Санкт-Петербурда тоқылған көрнекісі бар заманауи арбаны іске қосқан. Ал киіз үй пішінінде түрі Qazaq Arbasy-ның соңғы нұсқасы.

Оны құрастыруды Еркінбек Төженұлы биыл бастаған. Сөйтіп, бар-жоғы 8 айда ойлап тапқан 5-6 түрлінің ішінен осы нұсқасын тандапты. Бұл арбаны жасап шығару үшін өнертапқыш 5 млн теңге қаражат жұмсаған. Өйткені, жоғарыда айтқанымыздай, арбаның жабдықтары заманауи материалдан жасалған. Сондықтан оның бағасы да қымбат. Оның үстіне, көпшілігі мұхит асып, шетелден әкелінген. Мәселен, 100 ватт электр қуатын беретін күн батареясы — АҚШ-тың өнімі. Оның ерекшелігі — салмағының жеңілдігінде. Бар-жоғы 2,5 келі тартады. Дәл осындай батареяларын қытайлық нұсқасы бұған қарағанда он есе ауыр.

Сондай-ақ киіз үйдің сырты шыны мақтадан жасалған арнайы торлы матамен көлегейленген. Ол арба мен тұтынушыны күн көзінен қорғау үшін қажет. Мұны да өнертапқыш АҚШ-тан әкеліпті. Бұл матаның артықшылығы, күннен келетін ыстықтың 95 пайызын кері қайтаруға қауқарлы екен.

Бұдан бөлек, арбаның үстіне 350 литрлік ұлттық сусындарды сақтауға шақталған тоназытқыш орнатылыпты. Оны да өнертапқыш өзінің сызбасы бойынша Алматыдан арнайы жасатып келген. Себебі зауыттарда шығарылған дайын тоназытқыш 20-30 сантиметрге биік, ал ол тұтынушыға, әсіресе балаларға қызмет көрсетуде ыңғайсыздық тудыратын көрінеді.

Қысқасы, сусын тоназытқышта сақталады, басаған ылдысты шаятын кәдімгі қолжұғыш та бар. Одан күніне 30 литр таза су ағады. Мұның санитарлық-тигиеналық тазалықты қамтамасыз етуге септігі зор.

Арба үстіндегі дүңгіршек казактың дәстүріне сай ерекше дизайнмен жасалғандықтан көзге өте әдемі көрінеді. Өнертапқыш «Бұл шетелдік туристерді қызықтырмай қоймайтыны анық. Сонда табыс та табамыз, әрі ұлттық сусындарымызды өзгелерге насихаттаймыз», — дейді.

Өнертапқыш Qazaq Arbasy-ын киіз үй пішінінде жасауға Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы түрткі болғанын айтады. Президентіміз бұл бағдарламалық мақаласында ұлттық коддымызды сақтау үшін әлемдік өркениет көшінен қалып қоймауға, сонымен бірге ұрпақтан-ұрпаққа

Макпал ИБРАГИМ

ДӘСТҮР

Қазақ мәдениетінің атауы

Бас редактор — директор Срайыл СМАЙЫЛ Редакция алқасы: Елдос ӨМІРЗАҚҰЛЫ Бас редактордың бірінші орынбасары Жарас КЕМЕЛЖАН жауапты хатшы Ғалия ҚАЛИЕВА компьютер орталығының жетекшісі	Тілшілер мен қызметкерлер: Бейбіт ТОКТАРБАЙ, <i>Айбарша ЖАҚСЫЛЫҚ — Астана қаласындағы меншікті тілші</i> Әбдіманан КЕНЕС — жасар және ғылым Салтанат ШЫРЫНХАН — арнаулы тілші Руслан ДОСТАЕВ — web-редактор Кәмшат ТӨЛЕШОВА — теріміні Айдос ҚҰСАЙЫНҰЛЫ — web-сайт	Аймақтағы меншікті тілшілер: Байқал БАЙӘДІЛОВ — Ақмола және Солтүстік Қазақстан облыстары (8 778 910 45 34) Қажет АНДАС — Алматы облысы (8 747 706 13 82) Дүйсенбек АЙБЕКОВ — Жамбыл облысы (8 705 227 45 16) Мейішбай СҮМЕСІНОВ — Атырау облысы (8 775 955 77 34) Айхан БАШТАШ — Осло, Норвегия plahutba@online.no Ұлдай САРИЕВА — Батыс Қазақстан облысы (8 705 150 48 30) Кезекші редактор Салтанат ШЫРЫНХАН
--	--	--

Алма АМАНЖОЛОВА,
дәстүрлі өнші:

Мен нағашыларымын қолында өстім. Балалық шағым ауылда өтті. Апанмың жалғыз немересі болғандықтан, өте ерке қыз едім. Байқап отырсам,

біздің балалық шағымыз бүгінгіден қызықты, бүгінгі балалардан бақытты болған сияқтымыз. Өйткені қазіргі балаларды далаға сүйреп шығара алмайсың. Ал бұрын бізді түн ортасына дейін үйге кіргізе алмайтын әке-шешеміз. Сонда кешке дейін дала безер болғандағы бітіретін шаруам — концерт беру болатын. Кішкентайымнан өнші болуды армандадым. Радиодан Роза, Макпал апаларымызды тыңдап, соларға қатты қызықтым!

Ауыл балаларының қиялында шек бола ма?! Мен секіргіш жіптің (скакалка) басын микрофон қылып, сахнада тұрғанымды елестетіп, өнімді айқайлап тұрып айтатынымын. Әлгі

СЕМИНАР

Астанада Мәдениет және спорт министрлігі Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитетінің тапсырмасымен, «Ш.Шаяхметов атындағы тілдерді дамытудың республикалық үйлестіру-әдістемелік орталығының» ұйымдастыруымен «Бұқаралық ақпарат құралдары және тіл мәдениеті» атты республикалық семинар-тренинг өтті. Семинар қазоқ тіліндегі баспа және медиа БАҚ-та сөздерді дұрыс қолдану, тіл тазалығы мен мәдениеті, сөздік қор және терминдерді қолдануда бірізділікті сақтауды мақсат етіпті.

Аталған іс-шараны Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитеті төрағасының орынбасары Ғалымжан Сәрсенбайұлы кіріспе сөз сөйлеп, «Сын — садақ емес, барлығымызға сабақ» деп семинарды ашып берді. Семинарда БАҚ тақырыбына арналған тұщымды ой-пікір айтылды. Семинар-тренингте кәсіби мамандар дәріс оқып, шеберлік сабағын өткізді. Солардың бірі, филология ғылымының докторы, профессор Шерубай Құрманбайұлы «Бұқаралық ақпарат құралдарындағы сөз қолданысы»

Шығарушы: «Аманат Медиа» ЖШС

Директордың орынбасары **Мейрамбек ҚҰЛМҰХАМЕДОВ**

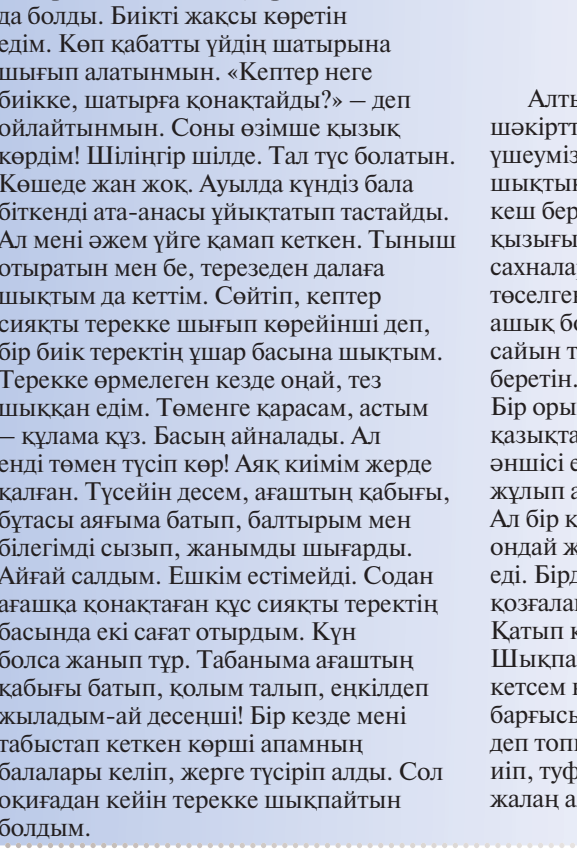
Бас есепші **Расима ӘКІМБЕКОВА**

«Түз бен сода ішкіздім»

Анам мен апам дүкенде сатушы болып жұмыс істеді. Сондықтан біздің үйде әртүрлі жеміс шырыны мен сусын толып тұратын. Нәзира деген көрші қыз болды. Ол мені, мен оны жек көретін едім. Бір күні ойлап жүріп, мен оған «Дюшес ішесің бе? Менде жарты бөтелкесі бар. Бірақ ашылған, қазір әкеліп беремін» — дедім. Ол қуанып «Ашылса да, ішем бере бер» — деп тамағын жұтынып қояды. Өзім жартысын іштім де, жартысына түз бен соданы араластырып, үстіне су құйып Нәзираға әкеліп бердім. Ол жарты бөтелке дюшесті алды да, қуаныштан жүзі бал-бұл жанып үйіне кетті. Бір кезде үй жағынан апанының айқайлаған даусы естілді. Шөлдеп тұрып, бірден ішіп жіберген ғой. Аузы, тілі қатты күйіп, ойылып қалыпты. Мен де ашы болсын қосқан деп көп болуым керек. Апасының мені шыбықтың астына алып қуғаны әлі есімде.

Еркелігіммен қоса, бұзықтығым да болды. Биікті жақсы көретін едім. Көп қабатты үйдің шатырына шығып алатынымын. «Кептер неге биікке, шатырға қонақтайды?» — деп ойлайтынмын. Соны өзімше қызық көрдім! Шілінгір шілде. Тал түс болатын. Көшеде жан жоқ. Ауылда күндіз бала біткенді ата-анасы ұйықтатып тастайды. Ал мені әжем үйге қамап кеткен. Тыныш отыратын мен бе, терезеден далаға шықтым да кеттім. Сөйтіп, кептер сияқты терекке шығып көрейінші деп, бір биік теректің ұшар басына шықтым. Терекке өрмелеген кезде онай, тез шыққан едім. Төменге қарасам, астым — құлама күз. Басың айналады. Ал енді төмен түсіп көр! Аяқ киімім жерде қалған. Түсейін десем, ағаштың қабығы, бұтасы аяғымға батып, балтырым мен білегімді сызып, жанымды шығарды. Айғай салдым. Ешкім естімейді. Содан ағашқа қонақтаған құс сияқты теректің басында екі сағат отырдым. Күн болса жанып тұр. Табаныма ағаштың қабығы батып, қолым талып, еңкілеп жыладым-ай десемші! Бір кезде мені табыстап кеткен көрші апамның балалары келіп, жерге түсіріп алды. Сол оқиғадан кейін терекке шықпайтын болдым.

Ескі тақтай, ерекше естелік

Алтынбек Корзбаев ағанын шәкірттері — Токтар, Мейрамбек үшеуіміз гастрольдік сапарға бірге көп шықтық. Ауыл-ауылды аралап, талай кеш бердік. Сонда бір есте қалған қызығымды айтып берейін. Ауыл сахналары ескі болғандықтан, еденіне төселген тақтайдың арасы кең, кей жері ашық болады. Мен сахнаға шыққан сайын туфлиімнің өкшесі кіріп кете беретін. Мұндай жағдай жиі қайталанды. Бір орында не істерінді білмей, қаққан казықтай қатып қаласың. Эстрада өншісі емессін. Биілеп жүріп, туфлиінді жұлып алсаң да бірдеме қыласың ғой. Ал бір қолымда домбыра болған соң, ондай жағдайдан шығу маған қиын еді. Бірде өнімді айтып болған соң, қозғалайын десем, аяғым шықпайды. Қатып қалған. Ақырын тартып көрдім. Шықпайды. Сахнада тұрып, тенеңің кетсем керек, жүрт мені әжетханаға барғысы келіп, қысылып тұрған шығар деп топшылапты. Бір кезде басымды иіп, туфлиімді қолыммен суырып алып, жалаң аяқ шығып кеттім.

Салтанат ШЫРЫНХАН

БАҚ және тіл мәдениеті

тақырыбында тіл тазалығы, сын, терминдердің қолданысы жайында сөз қозғайды. Ұлттық аударма бюросының үйлестірушісі, «Жас Алаш» газеті бас редакторының орынбасары, акын Есей Жеңісұлы «Ақпарат айдынындағы казак тілі: қандай қателіктер жіберіп жүрміз?» деген қызықты тақырыпта сөйлеу мәдениеті, тіл нормасының сақталуы

радиосының» жетекшісі әрі акын Серік Сейітман «Эфирге қонақ тандауда теле-радио журналистері ескеруге тиіс маңызды тұстарын» айта келе, ана тілі туралы зиялы қауым өкілдерінің асыл мұрасымен бөлісті. Сонымен қатар радио саласында көркемдік кеңестен өтпей, сөзсіз шыққан өлеңдерді таллады. «Til-audit.kz» сайтының редакторы Жасұлан Наурызалиев «Орталық және жергілікті атқарушы органдардың ресми интернет-ресурсындағы мемлекеттік тілдің ахуалы» тақырыбында еліміздегі казак тілді интернет парақшалардағы кемшіліктер мен атқарылатын істердің мол екендігін тіле тиек етті. Семинар-тренингте ғылым, мамандар қатар еліміздің түрлі өңірлерінен келген баспасөз қызметкерлері, теле-радио және сайт тілшілері қатысты. Шара соңында қатысушыларға сертификат табысталып, олармен бірге естелік фото түсірілді. Ғалымжан Сәрсенбайұлының айтуынша, аталмыш шара жылына екі рет

және журналистік тәжірибесімен бөлісті. «Республикалық радио» ЖШС бас директорының орынбасары — «Қазақ

өткізіліп тұрмақ.

Руслан БЕГЕН

Редакцияның мекенжайы: 050004, Алматы қаласы, Абылай хан, 51/53, 6-қабат (М.Мақатаев көшесінің қиылысы) Телефондар: (8 727) 279-04-99; 279-09-19 Бухгалтерия: тел.факс: (8 727) 279-09-23 (жарнама бөлімі)

Газет 2004 жылғы 14 желтоқсанда ҚР Мәдениет, ақпарат және спорт министрлігінде тіркеліп, бұқаралық ақпарат құралын есепке қою туралы №5710-Г күнделі берілген.	Газет «Дәуір» ЖШС РПІК (Алматы қаласы, Қалдаяқов көшесі, 17-үй) тел: (727) 273-12-04, 273-12-54 Тапсырыс — №2130; Бағасы келісім бойынша Айлық таралымы — 52 000 дана
Мақала авторының пікірі редакция қозғармасын білдірмейді. Жарнама мәтініне тапсырыс беруші жауапты.	www.jasqazaq.kz E-mail: jas_qazaq@mail.ru
Газетте жарияланған материалдар мен суреттерді сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.	Газет Қазақстанның барлық аймақтарында таралады, сондай-ақ «Air-Astana», «Turkish Airlines», «QazaqAir» әуекомпанияларының ұшақтарында бар.